

شەھىرىمىزنىڭ ئاقساقىلى يانتاق ئۈچ ئوغلى بىلەن مانا مۇشۇ پايىتەختتە قاماقلىق تۇرۇپتۇ.

— خەۋىرىم بار، — دېدى تام تېشەر.

— شۇنداقمۇ، ئۇ ھازىر قەيەردە؟

— مۇشۇ شەھەردە «قاغىلىق باغ» دېيىلىدىغان بىر ۋەيرانە باغ بار. ئۇنىڭ تاملىرى بەكمۇ ئېگىز، ئەتراپىنى لەشكەرلەر قورۇقدا لايدۇ. ئاقساقال ئەنە شۇ باغ ئىچىدە نەزەرىيەندە.

— ئەنە شۇ كىشىگە بىغەملەر شەھىرىنىڭ سالىمىنىسى يەتكۈزۈپ، مانا بۇ خالتىنى بېرىپ قويساڭ، بىغەملەر شەھىرىنى قۇياشتىن ئۇلۇغ شاھنىڭ لەشكەرلىرى ۋەيران قىلدى. شەھەر خەلقى ھازىر بىر باشلامچىغا موھتاج، ئۇ بىر ئىلاجىنى قىلىپ قاچسۇن. ئۇنىڭغا ياردەم قىلغىن!

سۈپۈرگە «تام تېشەر» نىڭ قولىغا بىر تېرە خالتىسى تۇتقۇزدى.

— ئۇ يەرنىڭ تاملىرى بەك ئېگىز، مۇھاپىزىتى قاتتىق! — دېدى تام تېشەر خالتىنى قولىغا ئېلىپ.

— سەن ھەرقانداق تاملاردىن ھالقىپ ئۆتەلەيسەن، — دېدى سۈپۈرگە ئۇنىڭغا مەدەت بېرىپ.

— قېرىدىم، — دېدى تام تېشەر بېشىنى لىڭشىتىپ، — شەھەرنى جاسۇسلار قاپلاپ كەتتى، شاھ مېنى تۇتۇۋالسا تېرەمنى تەتۈر سويۇپ، كالامنى سېپىلنىڭ ئەڭ ئېگىز يېرىگە ئېسىپ قويماقچى. مانا مۇشۇنداق غەلىتە ساقال قويۇپ، ئۇنىڭ بوسۇغىسى يېنىدا يوشۇرۇنۇپ يۈرۈپتىمەن. ياش ۋاقىتلىرىمدا قالتىس چەبەس ئىدىم. نەق شاھنىڭ تاپىنى ئاستىدىن ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى شەيتاندەك تۇيدۇرماي ئاچىقىپ كېتەتتىم. ھازىر ئىچىم پۇشىدۇ. مانا مۇشۇ لەنتى نەرسىنى چېكىپ ئازراق ئارام ئالىمەن. خىيالىمدا شاھ ئوردىلىرىغا ۋەھىمە سالغان ئاجايىپ چاغلىرىمنى ئەسلەيمەن... خاتىرجەم بول، ئاماننىڭنى ئاقساقالغا

چوقۇم يەتكۈزىمەن.

— رەھمەت ساڭا! — دېدى سۈپۈرگە.

تام تېشەر سۈپۈرگىنى كەپە ئالدىغا ئۈزتىپ چىقتى.

— خوش، ئۆزۈڭ ئەمدى نەگە بارماقچى؟ — دەپ سورىدى

ئۇ سۈپۈرگىدىن. سۈپۈرگە:

— شاھ ئوردىسىغا! — دېدى - دە، ئېشىكىنى «خىت!»

دەپ بېقىنداپ ئىتتىك يۈرۈپ كەتتى. ئېشەكنىڭ تۇياقلىرىدىن

كۆتۈرۈلگەن قويۇق چالغى تىنچىق ئېتىز يولىدا ئۇزاققىچە

ئېسىلىپ قالدى.

سۈپۈرگە تام تېشەرنىڭ يېنىدىن چىقىپ، توپتوغرا

قەلەندەرلەر شاھى تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. قەلەندەر

مەھەللىسىگە يېتىپ بارغاندا ئۇ ھەيران بولدى. بۇ يەردە ئۆز

ۋاقتىدا ئۇنىڭ ئەتراپىغا چىۋىندەك ئولىشىپ، ئۇنى ئېشەكتىن

تارتىپ چۈشۈرۈپ بۇلاپ، قىپىمالغاچ قىلىپ قويماقچى بولغان

قەلەندەرلەرنىڭ بىرەرمۇ كۆرۈنمەيتتى. قىيسىق ئۆيلەر، لاتا -

پۇتلار دۆۋىلەنگەن ھويلىلار تاشلىنىپ تېخىمۇ خارابىلەشكەن

بولۇپ، قۇرغان ياغاچلاردا ئاچ قالغان قاغا - قۇزغۇنلار

قانائىتىنى يېيىپ ئولتۇرۇشاتتى. تار كوچىلاردا قورساقلىرى

بېقىنىغا چاپلىشىپ كەتكەن لالما ئىتلار قاتراپ يۈرەتتى. «بۇ

يەردە نېمە ئىش بولدى؟ - دەيتتى سۈپۈرگە ئۆز - ئۆزىگە، -

قەلەندەرلەر بېشىغا بىرەر ئايەت ياغدىمۇ ياكى ئۇلار مەھەللىسىنى

باشقا بىر جايغا كۆچۈردىمۇ؟...»

سۈپۈرگە قەلەندەرلەر شاھى تۇرىدىغان ئەسكى ئۆينىڭ

ئالدىغا كېلىپ ئېشىكىدىن چۈشتى. كېشەكلىرى ئاجراپ يىقىلماي

دەپ قالغان ئىشىكتىن ئېڭىشىپ كىردى. قەلەندەرلەر شاھى

ئىلگىرىكىدەكلا قارىداپ كەتكەن بورا ئۈستىدە يۈكۈنۈپ

ئولتۇراتتى. ئۇ ئورۇقلاپ قۇرۇق ئۈستىخانغا ئايلىنىپ

قالغانىدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا گىژىلىدىشىپ يۈرىدىغان چىۋىنلار

قايقارا بولۇپ تاملارغا قونۇۋالغان بولۇپ، ئۇچۇشقىمۇ مادارى قالماغانىدى. تام - تورۇسلاردىكى ئۆمۈچۈك تورلىرى ساڭگىلاپ قەلەندەرلەر شاھىنىڭ بېشىغا يېتەي دەپ قالغانىدى.

— نېمە ئادەمسەن؟ — دېدى قەلەندەرلەر شاھى.

— ئېسىڭدىمىكىن، مەن ئالدىنقى يىلى سېنى زىيارەت قىلىپ كەلگەن ياقا يۇرتىنىڭ قەلەندەرىمەن. سەن شۇ چاغدا قەلەندەرچىلىك توغرىسىدىكى ئاجايىپ پېكىرلىرىڭ بىلەن مېنى قاتتىق تەسىر قىلغانىدىڭ... سىلەرنىڭ بۇ يەردە نېمە ئىش بولدى؟ سېنىڭ قەلەندەرلىرىڭ قېنى؟

— سەن ئاڭلىدىڭمۇ؟ يىراقتا بىخەملەر شەھىرى دەپ بىر شەھەر بار ئىمىش، ئۇ يەرنىڭ ئادەملىرى ناھايىتى توق، بىخەم ياشايدىكەن، شاھىنىڭ لەشكەرلىرى ئەنە شۇ شەھەرنى قولغا ئاپتۇدەك. شەھەرنىڭ مەيدانلىرىدا ئالتۇن - كۈمۈش دېگىنىنىڭ تاغدەك دۆۋىلىنىپ يېتىپتۇمىش. ھەركىم بېرىپ، قويۇنلىرىنى خالىغانچە توشقۇزۇۋالسا بولۇۋېرەر ئىمىش. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قەلەندەرلەر ئۇ تەرەپكە سەلدەك ئاقتى... مەن ساڭا ئېيتسام، بايلىقىنىڭ ئۆزى بىر ئېزىتقۇ. مانا مەن ئۆمرۈمدە يىگىرمە يەتتە خوتۇن ئالغان. شۇ خوتۇنلاردىن بولغان يۈزدىن ئوشۇق بالىلىرىم بار ئىدى. ھەممىسى كەتتى. بۇ يەردە مەن ئۆزۈم يالغۇز قالدىم. شاھ دېگەننىڭ ئىرادىسى شۇنداق بولۇش كېرەك - دە. مەن مۇشۇ بور ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئۆلۈمنى كۈتۈۋاتىمەن... خوش، سەن بۇياققا نېمىدەپ كەلدىڭ؟

— ساڭا ھاجىتىم چۈشۈپ، — دېدى سۈيۈرگە.

— خۇداغا شۈكرى! — دېدى قەلەندەرلەر شاھى، — مەن تېخى ئەمدى ئادەملەرنىڭ ئېسىدىن پۈتۈنلەي كۆتۈرۈلۈپ كەتسەم كېرەك، دەپ ئويلايتىكەنمەن. سېنىڭ بولسىمۇ ھاجىتىڭ چۈشۈپتۇ. قېنى سۆزلە.

— سەن دۇنيادىكى بارلىق قەلەندەرلەرنىڭ ھۆرمىتىگە

سازاۋەر قەلەندەرلەر شاھىمىسەن، سېنى يىراقلاردىن ياد ئېتىپ كەلگەن ماڭا ئوخشاش مۇساپىر قەلەندەرنىڭ تەلىپىنى يەردە قويماس دەپ ئويلايمەن... ماڭا ھېلىقى قۇياشتىن ئۇلۇغ شاھنىڭ ئوردىسىغا ئىركىن كىرىپ - چىقىشقا بولىدىغان مىس تاختاڭنى بىر كۈنلۈك، ياق، پەقەت بىر سائەتلىكلا ئارىيەت بېرىپ تۇرساڭ.

— سەن ئۇنى نېمە قىلىسەن؟ شاھتىن يوغانراق ئەمەل تەلەپ قىلماقچىمۇ؟
— ياق.

— ياكى سەن ئوردىنىڭ ئىچىگە كىرىپ بىر تىلەمچىلىك قىلىپ بىراقلا بېيىپ كېتەي، دەۋاتامسەن؟
— ياق، مېنىڭ شاھنىڭ ئۆزىگە ئېيتىدىغان بىر ئېغىزلا گېپىم بار ئىدى.

— ئەجەل بوسۇغۇمغا كېلىپ قالدى. ماڭا ئەمدى بۇ مىس پۈتۈكچىنىڭ لازىمى يوق. كېرەك بولسا ساڭا ئۇنى بىر كۈنلۈك، بىر سائەتلىك ئەمەس، مەڭگۈگە بېرىۋېتەي. مە ئال!
قەلەندەرلەر شاھى مىس تاختىنى بويىنىدىن ئېلىپ، سۈپۈرگىنىڭ ئالدىغا تاشلىدى.

سۈپۈرگە بىر سارايغا چۈشۈپ ئوبدان ھاردۇقنى ئېلىپ، ئەتىسى ئەتىگەندە ئېشىكىنى مال بازىرىغا ئېلىپ باردى. ئۇ يەردە بىر كەمبەغەل كىشىنى چەتكە تارتىپ ئېشەكنى ئەرزىنىغا ساتتى. ئۇ ئېشەكنى ھېلىقى ياماق چاپان دېھقانغا بىكارغىلا بېرىۋەتمەكچىدى، لېكىن ئۇنىڭ باشقا بىر گۇمانلارغا كېلىپ قالماسلىقىنى ئويلاپ ئۇنىڭدىن ئازراق پۇل ئېلىپ، ساناپ قوينىغا سالدى. ئادەتتە ئۇ ئېشىكىنى ساتقاندا ھەرگىزمۇ چولۇۋۇرنى قوشۇپ بېرىۋەتمەيتتى. بۇ قېتىم ئۇ ئېشەكنى چولۇۋۇر، ئۈستىدىكى ئۈچۈلۈكى بىلەنلا قوشۇپ بېرىۋەتتى. «ھەي، ۋاپادار جانىۋار! — دېدى ئۇ ئېشىكىنىڭ بېشىنى سىيلاپ، —

ئەمدى سەن مېنى ئىزدەپ يۈرگۈچى بولما، ئۇقامسەن، شۇ تاپتا ئىگەڭ توپتوغرا ئوردىغا، شاھ بىلەن كۆرۈشۈشكە بارىدۇ. بەلكىم، بۈگۈن مەن شۇ يەردىنلا ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلارمەن. ئۇ دۇنيادا بولسا ئېشەكنىڭمۇ، ئېگەر - توقۇمىنىڭمۇ كېرىكى يوق!»

سۈپۈرگە مال بازىرىدىن ئارقىسىغىمۇ قارىماي قايتىپ چىقىپ، چاپانلىرىنى قېقىشتۇرۇپ ئۇدۇل شاھ ئوردىسىغا قاراپ ماڭدى. ئوردىغا بارىدىغان دەرەخلىك كەڭ يولدا ئەمەلدارلارنى ئېلىپ كېتىۋاتقان ياسىداق مەپىلەر، ئېغىر قوراللىرىنى شاراقىتىپ ئۇياق - بۇياققا ئۆتۈشۈپ تۇرۇۋاتقان لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ نەزەرىدە يوق ئىدى. ئۇ گويا ھاۋادا لەيلىپ كېتىپ بارغاندەك خىيالىي بىر تۇيغۇ ئىچىدە ئالغا ئىلگىرىلەيتتى. سۈپۈرگىنىڭ روھى ئۆمرىدە مۇنداق كۆتۈرەڭگۈ بولۇپ باقمىغانىدى. شۇ تاپتا ئۇ گويا شاھ بىلەن سۆھبەتلەشمەكچى بولۇپ كېتىپ بارغان ئەلچىدەك، غەلىبە تۇغىنى تاپشۇرۇۋېلىشقا ماڭغان قوماندانەك مەغرۇر كېتىپ باراتتى.

«ياراتقان ئىگەم، بۈگۈن ئۆزۈڭ ماڭا بىرمەدەت قىلغىن، - دەپ پىچىرلايتتى ئۇ، - مەن ئاجىزلارنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش ئۈچۈن خەتەرگە تەۋەككۈل قىلدىم. سەن بولساڭ ئاجىزلارنىڭ قوللىغۇچىسىسەن، ئۇ دۇنياغا بارغاندا ھەممە ئادەم ئۆزىنىڭ ياخشى - يامان قىلمىشىدىن ساڭا ھېساب بېرىدۇ. ھەددىدىن ئاشقانلارنى سەن يەنە بۇ دۇنيانىڭ ئۆزىدىمۇ ئەدەبلەپ قوياالايسەن»

ئوردىنىڭ ھەيۋەتلىك دەرۋازىسى كۆرۈندى. ئۇ يەردە جېسەكچىلەر تايماقتەك قېتىپ تۇرۇشاتتى. سۈپۈرگە ئەمىرىمەي خۇددى ئوردىغا دائىم كىرىپ - چىقىپ تۇرىدىغان خىزمەتچىلەردەك مېڭىپ بىرىنچى، ئىككىنچى جېسەكچىلەردىن

ئۆتۈپ كەتتى. دەرۋازىۋەنلەر چاپارمەنلەرنىڭ «بىلغەملەر شەھىرى» دىن ئەكەلگەن غەلىبە خەۋىرىنى بىر - بىرىگە يەتكۈزۈش بىلەن مەشغۇل ئىدى. ئوردا ئىچىدىن: شۇ مۇناسىۋەت بىلەن شاھ لەشكەرلەرگە ئىككى ئايلىق چاي پۇلى قوشۇپ بەرگۈدەك، بارلىق ئەمەلدارلارنىڭ ئەمىلىنى بىر دەرىجە ئۆستۈرەر ئىمىش، دېگەن گەپ تارقالغانىدى.

سۈپۈرگە ئۈچىنچى جېسەكچىلەرنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە ئۇنى لەشكەرلەر ۋارقىراپ توختاتتى.

— ھاي سەن نېمە ئادەم؟... جېنىڭدىن تويدۇڭمۇ، نېمىشقا ئۈسسۈپلا ئۆتۈپ كېتىۋاتىسەن؟

— مەن ئوردا ئەمەلدارى بىلەن كۆرۈشمەكچىمەن، — دېدى سۈپۈرگە مىس پۈتۈكچىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

— نېمە ئىشنىڭ بار؟

— ئىشىمنى ساڭا ئېيتىشقا بولمايدۇ.

لەشكەرلەر سۈپۈرگىنى بىر ئەمەلدارنىڭ ئالدىغا ئەكىردى.

— مەن پادىشاھنىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشمەن! — دېدى

سۈپۈرگە ھېلىقى ئەمەلدارغا.

لەشكەرلەر ھەيران بولۇپ بىر - بىرىگە قاراشتى. ئەمەلدار

گۇمان نەزەرى بىلەن سۈپۈرگىنىڭ بېشىدىن - ئايىغىغىچە كۆز تاشلىدى - دە:

— نېمە ئىشنىڭ بار ئىدى؟ — دەپ سورىدى.

— ساڭا ئېيتىشقا بولمايدۇ، خان بىلەن ئۇچرىشىشمنى

كېچىكتۈرسەڭ ئۆزۈڭ بېشىڭدىن ئايرىلسەن، دەرھال شاھقا مەلۇم قىل! — دەپ ئېشەك ساتقان پۇلنى ئاستا ئەمەلدارنىڭ

يانچۇقىغا شۇڭغۇتتى سۈپۈرگە.

ئەمەلدار ئالدىراپ بۇ ئىشنى ئوردا ئىچىگە مەلۇم قىلدى.

ئۇ يەردىن يەنە بىر ئەمەلدار شاپاشلاپ چىقىپ كەلدى - دە:

— سەن كىمسەن؟ — دەپ سورىدى سۈپۈرگىدىن.

— مەن جاھانكەزدى سۈپۈرگە بولمەن، — دېدى سۈپۈرگە،
— يىراق بىر چۆللۈكتىن كەلدىم، شاھنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرىدىغان
مۇھىم بىر ئامانەت بار. بىر تۇمار ئىكەن، دېسەڭلا ئۇلۇغ شاھ
ئۆزى چۈشىنىدۇ.

شاھقا خەۋەر يەتكۈزۈلدى. «تۇمار» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ
پادىشاھ ئويلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ ئاتىسى قۇياش شاھى ۋاپات
بولۇش ئالدىدا بىر تۇمار پۈتكەن ۋە بالىلىرىنى ئالدىغا يىغىپ:
مەن ئۆلگەندىن كېيىن شاھلىق تەختىنى ئالسىشىپ
ئازارلاشماڭلار. مەن مۇشۇ تۇمارنى كىمنىڭ بويىغا ئېسىپ
قويۇپ ئالەمدىن ئۆتسەم، شاھلىق ئورنۇم شۇنىڭغا تەئەللۇق
بولىدۇ، دەپ ۋەسىيەت قىلغانىدى. قۇياشتىن ئۇلۇغ دادىسى
ئۆلگەندىن كېيىن بارلىق تەخت مىراسلىرىنى كۆزدىن يوقىتىپ
تەختكە چىققان بولسىمۇ، بۇ تۇمارنى ھېچكىمنىڭ بويىدىن
تاپالمىغانىدى. ئۇنىڭ ئوردىدىن قاچقان كىچىك شاھزادىنى
ئىزدىشىمۇ ئەنە شۇنىڭدىن ئىدى. جاللاتلار شاھزادىنىڭ بېشىنى
ئەكەلدى. لېكىن تۇمار يوقالغانىدى.

— ئۇنى ئالدىغا ئەكىرىڭلار! — دېدى شاھ.
لەشكەرلەر سۈپۈرگىنى شاھنىڭ ئالدىغا كىرگۈزۈش ئالدىدا
ئۇنىڭ يانلىرىنى ئاڭتۇرۇپ كۆرمەكچى بولۇشقانىدى. سۈپۈرگە
يول قويمىدى.

— يېنىمدا پەقەت شاھنىڭ ئۆزىلا كۆرۈشكە تېگىشلىك
بولغان مەخپىيەتلىك بار، — دېدى ئۇ، — ھېچكىمنىڭ
يېقىنلىشىشىغا يول قويمىمەن.

شاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئۇنى يېنىنى ئاڭتۇرماي يەتكۈزۈپ
كېلىشكە بۇيرۇدى. لەشكەرلەر سۈپۈرگىنى فوتىتلىق باغنىڭ
ئىچىدىكى بىر قانچە شىپاڭلارنىڭ قېشىدىن ئۆتكۈزۈپ، قانداقتۇر
بىر ئىچكىرى - تاشقىرى قورۇلارنىڭ ئەگمە يوللىرى بىلەن شاھ
تۇرغان خاس ھۇجرىغا يەتكۈزۈپ كەلدى. سۈپۈرگە كۆردىكى،

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئېشىش - ئىشرەت، بۇزۇقچىلىقتىن چىرايى زەئىپلەشكەن بىر مەخلۇق تۇراتتى. شاھنىڭ تەختىنى بېزەپ تۇرغان ئالتۇن - كۈمۈش، يالتىراپ تۇرغان قىممەتلىك تاشلار، ئۈستىدىكى شاھلىق ئونىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئۇ ئادەتتە شەھەر كوچىلىرىدا ھەر كۈنى ئۇچراپ تۇرىدىغان ھانداتۇر بىر مۇغەمبەر رەمچى ياكى ھاڭۋاقتى تالىپلارغا ئوخشاپ كېتەتتى.

— ھۈرمەتلىك شاھىم! — دەپ ئۇنىڭ ئالدىغا تىز چۆكتى سۈپۈرگە، — مەن ئە ۋەتىنىمنىڭ، ئە ئۆيى - ماكانىمنىڭ تايىنى يوق، شەھەرمۇ شەھەر كېزىپ يۈرىدىغان بىر سايلاق. خۇدا يولىدا ھەممىگە خالىس خىزمەت قىلغۇچى، ھەممە شاھلارنى ئوخشاش ئىززەتلىگۈچى بىر جاھانكەزدەمەن...

— گېپىڭنى قىسقراق قىل! — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى شاھ.

— جانابىڭىزنىڭ ئۆزىڭىلا، پەقەت ئۆزىڭىزگىلا ئېيتىشقا تېگىشلىك بىر سىر بار ئىدى. مانا، جاپا چېكىپ، شۇنچە يىراقلاردىن شۇ ئىش ئۈچۈن ھۇزۇرىڭىزغا كېلىپ ئولتۇرۇپتىمەن.

— ئېيت!

— لېكىن...، — دەپ سۈپۈرگە ئەتراپىغا قارىدى.

— سىلەر چىقىپ تۇرۇڭلار! — دەپ شاھ ھۇجرا ئىچىدىكى بارلىق خادىملارنى چىقىرىۋەتتى. ئۆيىچىدە شاھ بىلەن سۈپۈرگىلا قالدى.

— ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى ئېسىمدە يوق، — دەپ ھېكايە قىلدى سۈپۈرگە، — بىر كۈنى، ناتونۇش بىر يېزىنىڭ يېنىدىن ئېشىكىمنى مېنىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتىم. يېزىنىڭ يۇقىرىسىدىكى كۆۋرۈك بېشىغا بىر توپ ئادەمنىڭ ئولشىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم. مەندەك جاھانكەزدىلەر قەيەرگە ئادەم ئولاشقان بولسا شۇ يەرگە بېرىپ قىزىقچىلىق

كۆرۈشكە خۇشتار بولىدۇ. دەرھال ئېشىكىمنىڭ بېشىنى شۇ تەرەپكە بۇرۇدۇم. بېرىپ قارىسام، توپنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر نارەسىدىنىڭ جەستى يېتىپتۇ. جەستىنىڭ بېشىنى كىملىرىدۇر كېسىپ ئەكىتىپتۇ. ئادەملەر ھەيران بولۇشۇپ، بۇ ئىشنىڭ سەۋەبى ئۈستىدە غۇلغۇلا قىلىشىۋېتىپتۇ. شۇ چاغدا يەردە توپغا مىلىنىپ ياتقان بىر قاپقارا نەرسىگە كۆزۈم چۈشتى. قولۇمغا ئېلىپ قارىسام بىر تۇمار. تۇمارنى قوينۇمغا سالدىم - دە، كېتىپ قالدىم. خالىمىراق بىر جايغا يېتىپ بېرىپ: بۇ نېمە خاسىيەت پۈتۈلگەن تۇماركىن؟ دەپ قىزىقىپ، تۇمارنى ئېچىپ ئوقۇدۇم. ئۇنىڭغا يېزىلغان سۆزلەرنى ئەقىلسىز كاللامنىسى بولۇشىغا ئىشقا سېلىپ ئۇزاق ۋاقىت مۇلاھىزە قىلدىم ۋە ئاخىرىدا بۇ تۇمارنىڭ جانابىلىرىغا تەئەللۇق ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ، يىراق يوللارنى بېسىپ ھۇزۇرلىرىغا يەتكۈزۈپ كەلدىم.

— تۇمار قېنى؟ — دېدى ئاقەتسىزلىككەن شاھ.

— تۇمار مانا.

سۈيۈرگە قوينىدىن تۇمارنى ئېلىپ شاھقا ئىككى قوللاپ سۈندى. شاھ تۇمارنى ئالماق بولۇپ ئالدىغا ئېڭىشىشى بىلەن، ئۇنى كۈچ بىلەن بىر تارتىپلا تەختىن تۆۋەنگە سۆرەپ چۈشتى. دە، ئۇنىڭ بوغۇزىغا خەنجەر ئۇردى. «مانا بۇ بىغەملەر شەھىرىدە بىگۇناھ قىرىلغان پۇقرالار ئۈچۈن!» دېدى ئۇ. ئىككىنچى پىچاقنى سۈيۈرگە شاھنىڭ نەق يۈرىكىگە ئۇردى. «مانا بۇ ئەللىرىدىن ئايرىلغان مەزلۇملەر ئۈچۈن!» دېدى ئۇ. ئۈچىنچى پىچاق بىلەن سۈيۈرگە شاھنىڭ قارىنى چۈۋۈپ تاشلىدى. «مانا بۇ گۇناھسىز ئۆلگەن نارەسىدىلەر ئۈچۈن!» دېدى ئۇ. شاھنىڭ بېشى بىر تەرەپكە قىيىسىپ، كۆزى سۈيۈرگىگە تىكىلگىنىچە قېتىپ قالدى.

II قىسىم

ئۈچ ئاكا - ئۇكا

ئون بەشىنچى باب

قاغىلىق باغ

بۇ پادىشاھلىقتا ئەۋلادلىرىدىن قالغان بىر ئادەت بار ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىگە قارشى چىققان بەگلىكلەرنىڭ بەگ ياكى ئاقساقال، ئۇرۇق-جەمەتلىرىنىڭ بالىلىرىنى پايتەختكە ئەكىلىپ گۆرۈگە تۇتۇپ تۇراتتى، پەيتى كەلگەندە ئۇلاردىن ئۆز مەقسەتلىرى ئۈچۈن پايدىلىنىاتتى ياكى ئۇلارنى ئۇجۇقتۇرۇۋېتەتتى. يانتاق ئاقسال بىلەن ئۇنىڭ بالىلىرىمۇ شۇ مەقسەتتە گۆرۈگە ئېلىنىپ، «قاغىلىق باغ» قا نەزەربەند قىلىنغانىدى.

«قاغىلىق باغ» شەھەرنىڭ چەت بىر بۇرجىكىدىكى تاشلاندىق باغ ئىدى. بىر زامانلاردا قايسىبىر شاھ بۇ يەرنى ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرىدىغان توقىلى ئۈچۈن خاس باغچا قىلىپ بەرمەكچى بولۇپ، بۇ يەرگە مېۋىلىك كۆچەتلەرنى تىكتۈرۈپ، باغنىڭ ئەتراپىنى ئېگىز تاملار بىلەن قورشىغان ۋە تاملارنىڭ ئىچى - تېشىغا نۇرغۇن دەل - دەرەخلەرنى قويدۇرغانىدى. لېكىن، كېيىن باغ ئورنى دۆڭ بولغاچقا بۇ يەرگە سۇ راۋان چىقماي، مېۋىلىك دەرەخلەر تازا ئايىنىالمىغانلىقتىن ئوردا بۇ يەرنى باغ قىلىش پىلانىنى تاشلاپ قويغانىدى. كېيىنكى چاغلاردا باغ ئىچىدىكى مېۋىلەرنىڭ قۇرۇغىنى قۇرۇپ، ئايىنىغىنى ئىختىيارىيچە ھەر تەرەپكە شاخ ئايرىپ باغ ئىچى جاڭگاللىشىپ كەتكەنىدى. پەقەت تامنى ئايلاندۇرۇپ قويغان دەل - دەرەخلەر چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قۇچاق يەتمەس

بولۇپ يوغىناپ كەتكەنىدى. ھازىر باغ ئىچىدە بار بولغان مېۋىلەر
 ئۆز ۋاقتىدا باغۋەنلەر قويغان مېۋىلەرنىڭ ئۇرۇقلىرىدىن
 تۈرەلگەن ياكى شۇلارنىڭ يىلتىزلىرىدىن كۆكلەپ چىققان ياۋا
 مېۋىلەر بولۇپ، ئۇلار سۇسىز مۇھىتقا ماسلىشىپ، قەيسەرلىك
 بىلەن كۆكىرىپ تۇرۇشاتتى. قىيان كەلگەن مەزگىللەردە ئېتىز-
 ئېرىقلاردىن تاشقىنىلاپ كەلگەن سۇلار باغنىڭ قاغىراپ ياتقان
 ئېرىقلىرىنى تولدۇرۇۋېتەتتى. دە، باغ ئەنە شۇنداق تاسادىپىي
 كەلگەن ئامەت بىلەن يىلىغا بىر - ئىككى قېتىم سۇ ئېچىپ
 قالاتتى. شۇنىڭ بىلەن تۆكۈلگەن ئۇرۇقلاردىن يەنە يېڭى بىخار
 ھاسىل بولاتتى. مېۋىلەرنىڭ سولاشقان ياپراقلىرى كەڭ
 يېيىلىپ، قۇياش نۇرىدا ياپيېشىل بولۇپ پارقىراپ كېتەتتى.
 ياز كۈنلىرى كۈن ئولتۇرۇشى بىلەن بۇ باغنىڭ تېرەكلىرى
 ئۈستىگە يۈزلىگەن قاغىلار كېلىپ قونۇپ، چاڭلىدىشىپ
 ئەتراپنى بېشىغا كېيەتتى. بۇ باغنىڭ ئەينى چاغلاردىكى مېۋىلىك
 كۆچەت قويغان باغۋەنلىرى، ئىگىلىرى ئاللىقاچان ئۆتۈلگەن
 بولۇپ، ھازىر بۇ باغ كىشىلەرگە «قاغىلىق باغ» دېگەن نام بىلەن
 تونۇش ئىدى. قاغىلىق باغدا ئالۋاستى بار، دەپ كېچىلىرى بۇ
 ئەتراپقا ھېچكىم ئاياغ باسمايتتى. كۈندۈزلىرى باغنىڭ ئەتراپىغا
 ئاندا - ساندا مال باقىدىغان ئادەملەر كېلىپ قالاتتى. باغنىڭ
 قۇياش نۇرى ۋە يامغۇر - يېشىنلاردا ئوڭۇپ قاغىرىغان يوغان
 دەرۋازىسى كىمىلەر تەرىپىدىن دۇر مىخلاپ، ئېچىلماس قىلىپ
 بېكىتىۋېتىلگەنىدى.

ئوردا يانتاق ئاقساقالنى بالىلىرى بىلەن بىر يەرگە نەزەربەند
 قىلىشنى ئويلاشقاندا قايسىبىر ئەمەلدارنىڭ ئېسىگە شەھەر
 ئاھالىسىنىڭ كۆزىدىن يىراق ئاشۇ تاشلاندىق باغ كەلگەنىدى.
 ئوردا خىزمەتچىلىرى باغنىڭ كونا دەرۋازىسى ئورنىغا مۇستەھكەم
 بىر يېڭى دەرۋازا ئورنىتىپ، دەرۋازىنىڭ بىر تەرىپىدىن كېرەك
 بولغاندا كىرىپ - چىقىش ئۈچۈن كىچىك بىر ئىشىك قالدۇردى.

تاملارنى ئېگىزلىتىپ، ئۈستىگە توسۇقلارنى بېكىتتى. يانتاق ئاقساقالنى بالىلىرى بىلەن بۇ يەرگە ئەكىلىپ سولىدى. دەرۋازا ئالدى ۋە باغ ئەتراپىنى كۆزەت قىلىشقا قاراۋۇللارنى قويۇشتى. ئىچكىرىدىن ھېچكىمنىڭ چىقىشىغا ۋە ئوردىنىڭ رۇخسىتىسىز تاشقىرىدىن ھېچكىمنىڭ كىرىشىگىمۇ يول قويۇلمايتتى. ئاقساقالنىڭ ئائىلىسىگە ھەر ئايدا بىر قېتىم بىر ئامال قىلىپ كۈن ئۆتكۈزۈپ تۇرغۇدەك ئوزۇق - تۈلۈك كىرگۈزۈپ بېرىلەتتى. ئاقساقالغا نەرسە - كېرەكلەرنى ئەكىرىپ بېرىدىغان خىزمەتچى ھېچكىمگە قاپقىنىمۇ ئاچمايتتى. ھېچكىم بىلەنمۇ پاراڭلاشمايتتى. ئۇ تۇغما كېكەچ ئىدى.

يانتاق ئاقساقال باغ ئىچىدىكى بىر تاشلاندىق ھۇجرىدا تۇراتتى. بۇ قاچاندۇر بىر چاغلاردا باغقا ئىشلىگەن باغۋەنلەرنىڭ ۋاقىتلىق تۇرۇشى ئۈچۈن سېلىنغان ئىككى ئېغىزلىق ئۆي بولۇپ، ھازىر بۇ ئۆيلەرنىڭ تام - تورۇسلىرىنىڭ سۇۋاقللىرى چۈشۈپ، بۇلۇڭلارنى تور بېسىپ كەتكەن، ئىشىكلىرى قىيىشىپ ئىلگىرىكى ئىسكەتنى يوقاتقاندى. ئۆينىڭ ئۆگزىسىدە باھار يامغۇرىنىڭ سۈيى بىلەن ھەر كۆكلەمدە كۆپكۆك مایىسلار ئۈنۈپ كېتەتتى - دە، يازغا بارمايلا قۇرۇپ قالاتتى. ئاقساقالنىڭ يېنىدا تۇرۇۋاتقان ئۈچ ئوغلىنىڭ ئالدىنقى ئىككىسى چوڭ خوتۇندىن بولغان بالىلار ئىدى. ئەڭ چوڭىنىڭ ئىسمى ئۆمەر، ئىككىنچىسىنىڭ ئىسمى بارات ئىدى. ئەڭ كىچىك ئوغلى سەپەر ئاقساقالنىڭ كىچىك خوتۇندىن بولغان بالا ئىدى. يانتاق ئاقساقالنىڭ چوڭ خوتۇنى ئۇزاق يىللارنىڭ ئالدىدا ئۆلۈپ كەتكەن بولۇپ، بالىلارنىڭ ھەممىسىنى كىچىك خوتۇنى قانات ئاستىغا ئېلىپ چوڭ قىلغانىدى. ئاقساقال «بىخەملەر شەھىرى» دە قالغان كىچىك خوتۇننىڭ ھالىدىن ھازىر بىخەۋەر ئىدى.

يانتاق ئاقساقال دەسلەپتە قاغىلىق باغدىكى تۇرمۇشقا زادىلا كۆنەلمىدى. ئۇ تىت - تىت بولۇپ نېمە قىلىشنى بىلمەي باغنىڭ

ئىچىدە توختىماي ئۇپاق - بۇياققا ماڭاتتى. ئۆتكەن نۇرغۇن ئىشلارنى ئويلايتتى. خۇدانىڭ ھەممە بەندىلىرىگە ئوخشاش ئۇمۇ نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلغان ۋە نۇرغۇن خاتالىقلارغىمۇ يول قويغانىدى. نېمىشقىدۇر، كېيىن ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن جاھانكەزدى سۈپۈرگە كەتمەيدىغان بولۇپ قالدى. سۈپۈرگە ھەر قېتىم يىراق يۇرتلارغا قىلغان سەپىرىدىن قايتىپ كېلىپ، ئاقساقالنى يوقلايتتى. ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ كۆرگەن - بىلگەنلىرىنى، دۇنيادىكى ئاجايىپ پادىشاھلىقلار، ئېگىز سېپىللار بىلەن قورشالغان شەھەرلەر، ئۇ يەردىكى قوراللانغان لەشكەر ۋە ھاكازالار توغرىسىدىكى تۈگىمەس پاراڭلارنى قىلىپ بېرەتتى. يانتاق ئاقساقال ئۇ چاغدا جاھانكەزدى سۈپۈرگىنىڭ سۆزلىرىنى ئاددىي بىر ھېكايىنى ئاڭلىغاندەكلا ئاڭلاپ قويغانىدى. «سۈپۈرگىنىڭ ئېيتقانلىرى چوڭقۇر مەنىگە ئىگە گەپلەر ئىكەن، - دەيتتى يانتاق ئاقساقال ئۆز - ئۆزىگە، - شۇ ئاجايىپ شەھىرىمىزنىڭ ئەتراپىغا سېپىل سوقۇشنى، ئادەملىرىمىزگە قورال - ياراغ تۇتقۇزۇشنى ئويلاشمىغانىكەنمىز. ھوسۇللۇق ئېتىزلار، يۈرۈشۈپ تۇرغان تىجارەت، توق تۇرمۇش بىزنى بەكمۇ بىغەم ياشاشقا ئادەتلەندۈرۈپ قويغانىكەن...»

ۋاقىت ئۆتكەنسېرى يانتاق ئاقساقال ئۆز تەقدىرىگە شۈكرى قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئەلۋەتتە بۇ تاشلاندىق باغ مەڭگۈ كۈن نۇرى چۈشمەيدىغان، ئادەملەرنىڭ ئىرادىسى، جىسمانىي كۈچ - قۇۋۋىتىنى تۈگەشتۈرۈۋېتىدىغان ھېلىقى قاراڭغۇ، زەي زىندانلاردىن مىڭ مەرتىۋە ياخشى ئىدى. بۇ يەرنىڭ تۆت ئەتراپىنى ئېگىز تاملار قورشاپ، تام ئارقىسىدىن قاراۋۇللارنىڭ قەدەم تاۋۇش، قىلىچ - نەيزىلەرنىڭ بىر - بىرىگە تېگىپ جاراڭلاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇرسىمۇ، قۇياش يەنە ھەر كۈنى باغ ئۈستىگە كۆتۈرۈلۈپ، ئۆزىنىڭ نۇرىنى سېخىيلىك بىلەن ئەتراپقا چاپاتتى. باھاردا ياۋا مېۋىلەر رەڭگىمۇ رەڭ چېچەك ئېچىپ،

ياپېشىل ئوتلار باش كۆتۈرەتتى. ئاقساقالنىڭ بالىلىرى بولسا ھەر كۈنى ئۇنىڭ بېشىدا پەرۋانە بولۇپ خىزمىتىنى قىلاتتى. يانتاق ئاقساقالنىڭ ئىككى چوڭ ئوغلى ھازىر بۇرۇتلىرى خەت تارتىپ ئۆيلىنىش قورامىغا كېلىپ قالغانىدى. چوڭ ئوغۇل ئۆمەر يۈزلىرى دۈڭىلەك، ئۆزىمۇ دوغىلاق كەلگەن قاۋۇل يىگىت ئىدى. ئوتتۇرا ئىچىسى بارات ئورۇق، ئېگىز، چىرايلىق يىگىت بولغانىدى. بۇ ئوغۇللار تۇغۇلغان چاغدا ئاقساقالنىڭ ئۆيى ئومۇمىي شادلىققا چۆمگەنىدى. چۈنكى بۇ ئاقساقاللىق نەسەبىنىڭ ئۈزۈلۈپ قالمايدىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدىغان خۇشاللىقلارلىق ئىش ئىدى. ئەمما، بۈگۈنگە كەلگەندە رەھىمسىز تەقدىر ئۇلارنىڭ ياشلىقىنى ئەنە شۇنداق تۆت تام ئىچىگە بەند قىلىپ قويدى. ئوغۇللار ئەتىدىن كەچ كىرگۈچە باغ ئىچىدە قەپەسكە سولانغان قۇشتەك تېپىرلاپ يۈگۈرۈپ يۈرۈشەتتى. بەزىدە ئۇلارغا باغنىڭ تېمى ئارقىسىدىن قىز - جۇۋانلارنىڭ چاڭلىداپ سۆزلەشكەن ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ قالاتتى. مۇنداق چاغلاردا ئۆمەر بىلەن بارات قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى تاشلاپ قويۇپ، باغ كەينىدىكى ئاۋازغا قېتىپ قۇلاق سېلىشاتتى. قىزلارنىڭ ئاۋازى بىردەمدىلا يىراقلاپ كېتەتتى ياكى قاراۋۇللارنىڭ «ھاي كىم سىلەر؟ ئۇياق بىلەن مېڭىشقا بولمايدۇ!» دەپ ۋارقىرىشى بىلەن ئۆچەتتى.

«تۇفۇ!» دەپ لەنەت قىلىشاتتى ئوغۇللار قاراۋۇللارغا، - خۇدايىم، ئۆزۈڭنىڭمۇ ئونى مەڭگۈگە ئۆچەر!» يىگىتلەرنىڭ كىشىدە يېقىملىق تۇيغۇ، شېرىن ھېسسىياتلارنى پەيدا قىلىدىغان قىزلارنىڭ ھېلىقىدەك ئاۋازلىرىنى يېقىندىن ۋە ئۇزاقراق ئاڭلىغۇسى بار ئىدى. گەرچە بۇ باغ تۆت تام بىلەن قورشالغان بولسىمۇ، تەبىئەت ئوغۇللارنىڭ ۋۇجۇدىدا مۇھەببەت، سېغىنىش دېگەندەك ئاجايىپ تۇيغۇلارنى ئوخشاشلا يېتىلدۈرمەكتە ئىدى. گۈللەر، گۈللەر ئەتراپىدا

پەرۋانە بولۇپ يۈرگەن كېيىنەكلەر، تىنىق كەڭ ئاسمان ۋە ھەر باھاردا مېھمان بولۇپ كېلىپ، كەچ كۈزدە قايتىپ كېتىدىغان پەسىل قۇشلىرى ئۇلارنى غەلىتە خىياللارغا سالاتتى.

— بىزنىڭمۇ شۇنداق قاناتلىرىمىز بولغان بولسا ھە! — دەيتتى بارات بەزىدە ئاسماندا يىراقلاپ كېتىۋاتقان تۇرنىلارنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سېلىپ تۇرۇپ.

— ھە، قاننىمىز بولسا قانداق قىلماقچىدىڭ؟ — دەپ سورايتتى ئۆمەر.

— بۇ لەنتى شەھەر، جىن تەگكەن ئەسكى تامىقلارنى تاشلاپ، يىراقلارغا كېتەتتۇق.

— ئاتامنىچۇ، ئاتامنى تاشلاپ؟!

— نېمىشقا تاشلايمىزكەن، ھېلىقى ماختانچۇق پاقا بىلەن ئەقىللىق غازلار توغرىسىدىكى چۆچەكلەرنى ئاڭلىمىغانمۇسەن؟... شۇنداق بىر تال ياغاچنى تېپىپ ئىككىمىز ئىككى بېشىنى چىشلەيتتۇق، ئاتام ياغاچنىڭ ئوتتۇرىسىنى تۇتاتتى، ئاندىن ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ خالىغان تەرەپكە قاراپ... — ئىنىمىز سەپەرنىچۇ؟

— ھە، سەپەرمۇ بار ھە تېخى!

مۇنداق سۆھبەتلەردىن كېيىن ئۇلار ئۇزاققىچە جىمىپ قالاتتى. قانداقتۇر بىر يوغان تۈكلۈك ھەرە ئۇلارنىڭ بېشى ئۈستىدە ئەگىپ يەنە يىراقلاپ كېتەتتى. يىگىتلەر ئەگەر قارارغا كەلسە بىر ئامال قىلىپ بۇ باغدىن قېچىپ چىقىپمۇ كېتەر ئىدى. لېكىن ئۇلار كۈندىن - كۈنگە خىيال بېسىپ كېسەلچان بولۇپ قېلىۋاتقان ئاتىسىنى تاشلاپ كېتەلمەيتتى.

— مەن نېمىشقىمۇ ئاقساقاللار ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ قالغاندىمەن؟ — دەيتتى بەزىدە چوڭ ئوغۇل ئۆمەر، — مەن ساڭا ئېيتسام، ئاددىي پۇقرا بولغانغا يەتمەيدىكەن.

— قېنى، قانداقچە دەيسەن؟ — دەپ سورايتتى بارات.

— مەسىلەن، سەن بىر ئادەدى دېھقان بولساڭ، ئازراق جاپا تارتىسەن، ئەمما، ئارتۇقچە غېنىڭمۇ بولمايدۇ. كۈندۈزى تىرىشىپ ئەمگىكىڭنى قىلىپ، كېچىسى ئويۇڭدە خاتىرجەم ئۇخلايسەن، ئۆزۈڭگە ئوخشاش بىر كەمبەغەلنىڭ چىرايلىق قىزىغا ئۆيلىنىپ، خۇداغا شۈكرى - قانائىتىڭنى بىلدۈرۈپ نامىزىڭنى ئوقۇپ، ئۆمرۈڭنى بىر خىل ئۆتكۈزىسەن.

بارات بولسا تۇرمۇش توغرىسىدا باشقىچە مۇلاھىزە قىلاتتى. — نېمىدەپ كەمبەغەل بولۇپ ياشىماق كېرەك ئىكەن؟! — دەيتتى ئۇ، — كەمبەغەلچىلىكنىڭ نېمىسى ياخشى؟ بىر ئانىنىڭ ھەلەكچىلىكىدە ئېشەكتەك ئىشلەپ كۈنىڭ ئۆتىدۇ شۇ! ... قارا، مەن ئەگەر ئادەمنى زېرىكتۈرۈپ ساراڭ قىلىۋېتىدىغان مۇشۇ قاماقتىن قۇتۇلۇپ چىقىپ كېتىدىغان بولسام، بىر ئامال قىلىپ، يەنە ئاتامدەك بىرەر يۇرتنىڭ ئاقساقىلى بولمەن. ئېسىڭىزمۇ؟ كىچىك چېغىمىزدا ئۆيدە بىزنى چاكارلار قولىدىن چۈشۈرمەي كۆتۈرۈشۈپ يۈرەتتى. خىزمىتىمىزگە ھەر دائىم ئادەم تەييار ئىدى. ئەگەر ئاتامنى پېشكەللىك باسمىغان بولسا، بۇ چاغقىچە بىز شەھىرىمىزدىكى كاتتا بايلارنىڭ قىزلىرىغا ئۆيلەنگەن بولاتتۇق. . .

شۇ چاغدا تامىنىڭ ئۇ يېنىدىكى باغقا يېقىن يوللارنىڭ بىرىدىن يەنە چوكانلارنىڭ كۈلكە ئاۋازلىرى ئاڭلانغاندەك بولاتتى. ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن سۆزلىرىنى توختىتىپ، دېققەت بىلەن قۇلاق سېلىشاتتى. بەزىدە ئۇلار باغ ئىچىدە ئېگىزرەك ئۆسكەن دەرەخلەرنىڭ ئۇچىغا يامىشىپ چىقىپ، سىرتتىكى ئالامەتلەرنى كۆرمەكچى بولۇشاتتى. بىراق ئۇلار بىكارغىلا ئاۋازە بولۇشاتتى. ھەرقانچە ئېگىزگە چىققان بىلەنمۇ پەقەت يىراقتىكى دەرەخلەرنىڭ ئۇچىلا كۆزگە چېلىقاتتى.

يانتاق ئاقساقالنىڭ ئەڭ كىچىك ئوغلى سەپەر تۆت - بەش ياشلاردا بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن مۇشۇ چوڭ باغنىڭ ئىچى بىر

كەڭ دۇنيا بىلىنەتتى. قالايىمقان ئۆسۈپ جاڭگاللىشىپ كەتكەن مېۋىلەر، دەرەخلىكلەر ئارىسىدىن كەتكەن ئاياغ يوللار، ئوت - چۆپلەر ئۈستىدە ئۆمىلىشىپ يۈرىدىغان ھارماس چۈمۈلىلەر، ئاجايىپ رەڭدار كېپىنەكلەر، كېچە بىلەن كۈندۈز ئازغاشماي ئالمىشىپ تۇرىدىغان قۇياش بىلەن ئاي . . . بۇلارنىڭ ھەممىسىلا ھازىرچە ئۇنىڭ بالىلىق تەسەۋۋۇر دۇنياسىنى تولدۇرۇشقا يېتىپ ئاشاتتى. بەزىدە ئاكىلىرى ئۇنى ھاپاش قىلىپ ئوينىتىپ باغنىڭ ئېگىز تامللىرى يېنىغا ئاپىرىپ قالاتتى. كىچىك سەپەرگە بۇ ئالەمنىڭ چېگرىسى نەق ئاشۇ تاملار بولۇپ كۆرۈنەتتى.

يانتاق ئاقساقال كۈندىن - كۈنگە سالامەتلىكى ئوساللاپ، چوڭ ئوغۇللىرى نەلەردىندۇر كونا پەنلەرنى تېپىپ كېلىپ ئۆي ئالدىغا ياساپ بەرگەن كارىۋاتتىن قوپالماس بولۇپ قالغانىدى. كۆپ چاغلاردا سەپەر ئۆزىنىڭ چاڭلىداق ئاۋازى بىلەن تۈگىمەس سوئاللارنى سوراپ ئاقساقالنىڭ بېشىدىن نېرى كەتمەيتتى.

— ئاتا، سەن نېمىشقا بۇ كارىۋاتتىن چۈشمەي ياتىۋىرسەن؟

— قۇياش نەدىن چىقىدۇ؟

— كۈندۈزى يۇلتۇزلار قەيەرگە كېتىدۇ؟

— كېپىنەكلەرمۇ نان يەمدۇ؟

سەپەر ئۆزىنىڭ ئاشۇنداق بالىلارچە سوئاللىرى، تاتلىق قىلىقلىرى بىلەن ئاقساقالنىڭ زېرىكىشلىك كۈنلىرىنى بىلىندۈرمەيتتى. يانتاق ئاقساقال كېچىلىرى شۇ كىچىك ئوغلىنى يېنىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ دۈمبىسىنى سىيلاپ ئۇخلايتتى. بالا ئۆزىنىڭ تاتلىق پۇشۇلداشلىرى، يۇمران بەدەن، ئىسسىق نەپىسى بىلەن ئاتىسىنىڭ قوينىنى تولدۇرۇپ تۇراتتى. ئاقساقال ھەر كۈنلۈك نامىزىدا يىغلاپ تۇرۇپ خۇدادىن بالىلىرىنىڭ بەختىنى تىلەيتتى. بالىلىرىنىڭ تەقدىرى، كەلگۈسى ھەققىدە بەكمۇ قايغۇراتتى. مانا ئۇ چوڭ بىر شەھەرنىڭ ئاقساقىلى بولۇپ يۇرت سورىدى. شۇنچە نۇرغۇن يەر، سۇ، مال - دۇنياغا ئىگە بولدى،

ئاخىرىدا بولسا يېنىدا بالىلىرىغا قالدۇرغۇدەك سۈنۈق يارماقمۇ قالدى...

يانتاق ئاقساقالنىڭ ھالىنى كۈندىن - كۈنگە ئوساللاپ كېتىۋاتاتتى. بىر كۈنى تۈن يېرىمىدا ئۇ قولاق تۈۋىدە شىپىرىلغان ئاۋازدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى.

— كىم؟ — دەپ بېشىنى كۆتۈرۈپ، يوقاتقانىنى مەيدىسىگە تارتتى ئۇ.

— مەن! — دېگەن جاۋاب كەلدى قاراڭغۇلۇقتىن.

— مەن دېگەن كىم؟

— سەن مېنى تونۇمايسەن، ئۇنۇڭنى پەس قىل، مېنى بۇ شەھەردە «تام تېشەر» دەپ ئاتىشىدۇ. ئۆز ۋاقتىدا شاھ خەزىنىسىنىمۇ ئامان قويىمىغان تام تېشەرمەن.

ئاقساقال قاراڭغۇلۇقتىن بىر كىشىنىڭ كارىۋىتى يېنىدا ئۆرە تۇرغان سىماسىنى پەرق ئەتتى.

— ئەمەسە بۇ يەرگە خاتا كىرىپ قاپسەن، — دېدى ئاقساقال، — بۇ يەردە سەن ئەچىقىپ كەتكۈدەك بىر نەرسە يوق.

— ماڭا سېنىڭ بىرەر نەرسەڭ كېرەك ئەمەس، مە، بۇ ئاماننىڭنى تاپشۇرۇۋال.

تام تېشەر جاھانكەزدى سۈپۈرگە بەرگەن تېرە خالتىنى يانتاق ئاقساقالنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى.

— بۇ نېمە؟

— نېمىلىكىنى مەنمۇ بىلمەيمەن، بەلكىم تىسلادۇر. جاھانكەزدى سۈپۈرگە دېگەن بىر بۇرادىرنىڭ كىرگۈزدى. ئۇ ساڭا سالام ئېيتتى. «بىخەملەر شەھىرى ئېغىر كۈندە قالدى. خەلققە بىر باشلامچى كېرەك. ئاقساقال بىر ئامالنى تېپىپ قېچىپ چىقسۇن» دېدى. قاچماقچى بولساڭ، باغنىڭ غەرب تەرىپىدىكى يوغان ياڭاقنىڭ يېنىدىكى تامدىن بىر تۆشۈك تېشىپ ئوت -

چۆپلەر بىلەن يېپىپ قويدۇم. تەييارلىقىڭنى قىلىپ شۇ يەردىن قېچىپ چىقىپ كەت.

يانتاق ئاقساقال ئاچچىق كۈلدى.

— مەندە ھازىر قېچىپ يۇرتۇمغا يېتىپ بارغۇدەك ماغدۇر نېمە قىلسۇن! — دېدى ئۇ، — مانا ئىككى ئايدىن بىرى مۇشۇ ئورۇندىن قوپالماي يېتىپتىمەن. ھەي ئەپسۇس، بىز خەلققە ئۇۋال قىلدۇق. ئادەملىرىمىزنى تولمۇ بىخۇد ئۆگەتكەنىمىز. شۇ شەھەرگە ئاقساقال بولۇپ تۇرغان چاغلىرىمنى ئويلىسام، كۆپ ئىشلارنى خام قىلغان ئىكەنمەن...
تام تېشەر ئاقساقالنىڭ سۆزلىرىگە كۈلۈپ قويدى.

— بۇ بارلىق ئەمەل تۇتقانلارنىڭ ئورتاق ھەسرەتى، — دېدى ئۇ، — بىر چاغدا مەن بىر ئالىم كىشى بىلەن بىللە زىنداندا ياتقانىدىم. ئۇ ماڭا: ئەمەل نازلىق خوتۇنغا ئوخشايدۇ. ئۇ گۈزەل ۋە ۋاپاسىز كېلىدۇ. ئۇ ھېچكىمگە — ھەتتا شاھلارغىمۇ مەڭگۈ باقمۇۋەندە ئەمەس. ئۇ قولغا كېلىدۇ، يەنە قولىدىن كېتىدۇ. ئەمەل تۇتقۇچى بۇ ھەقىقەتنى تەختىنىڭ ئېگىز پەلەمپەيلىرىدىن دومىلاپ چۈشكەندىلا ئاندىن چۈشىنىپ، نۇرغۇن ئىشلارنى خاتا قىلغانلىقىغا ھەسرەت چېكىدۇ. ئۇ چاغدا ئۇ كېچىككەن بولىدۇ، دېگەنىدى، خەير مەن كەتتىم.

— توختا! — دەپ تام تېشەرنى توختىتىۋالدى ئاقساقال، — سەن بۇ خالىتنى كارىۋات يېنىدىكى جىگدە تۈۋىگە ئۆز قولۇڭ بىلەن كۆمۈپ قويۇپ چىقىپ كەت. شۇ چاغدا سەن ماڭا ھېچنېمە بەرمىگەن بولسەن، مەنمۇ سەندىن ھېچنېمە ئالمىغان بولمەن. بۇ نەرسىلەر بەلكىم ئوغۇللىرىمغا لازىم بولۇپ قالار. مەندىن سۈپۈرگىگە سالام ئېيت!

— سۈپۈرگە!... سۈپۈرگە بۇ دۇنيادا يا بار، يا يوق...
يانتاق ئاقساقال تام تېشەرنىڭ بۇ گەپلىرىنىڭ مەنىسىنى ئاقساقالغا قالدۇردى.

ئەتىسى سەھەرلىكى يانتاق ئاقساقال ئىككى چوڭ ئوغلىنى يېنىغا چاقىردى.

— ھەي ئۆمەر، بارات، قېنى سىلەر؟ بۇ ياققا كېلىڭلار. ئاقساقالنىڭ ئىككى ئوغلى كۆزلىرىنى يىرتىپ ئېچىپ ئاتىسىنىڭ يېنىدا ھازىر بولدى. كىچىك سەپەر بولسا ھېچنەمىدىن خەۋەرسىز تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى.

— خوش ئاتا، نېمە تاپشۇرۇقلىرى باركىن؟ — دېيىشتى ئوغۇللار.

— مېنىڭ ئالانىڭ دەرگاھىغا قايتىدىغان ۋاقتىم ئاز قالغاندەك قىلدۇ. گېپىمنى تىڭشاڭلار. بۇ ئۈستى ئوچۇق زىنداندا سىلەر مەن بىلەن تەڭ كۈلپەت تارتىڭلار. خىزمىتىمدە بولدۇڭلار. مەن سىلەردىن ئىككىمىلا دۇنيا رازىمەن، لېكىن، سىلەرنىڭ ئاغزىڭلارغا يېتەرلىك ئىلىم سالالمىدىم، ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلالىمىدىم. بۇ مېنىڭ ئۆز مەيلىسىمدىن ئەمەس، ئامالسىزلىقىمدىن بولدى. مەندىن رازى بولۇڭلار.

ئوغۇللار ئاتىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كۆز يېشى قىلدى.

— ئاتا، بىز سىزدىن مىڭ مەرتىۋە رازىمىز، ھالىڭىزدىن ياخشى خەۋەر ئالالمىدۇق. بالىلىق قىلغان يەرلىرىمىز بولسا كەچۈرۈڭ!

— مەن سىلەردىن رازى، بالىلىرىم، تىنچلىنىشىڭلار، گېپىمگە قۇلاق سىلىڭلار، مەن ئۆلۈپ تارتىپ قالسام، مېنى دەپنە قىلىپ بولۇپ، ئاۋۇ جىگدە تۈۋىنى كولاڭلار. ئۇ يەردە سىلەرنىڭ كەلگۈسىڭلار ئۈچۈن قالدۇرۇپ قويۇلغان ئازغىنە بىر نەرسە تۇرۇپتۇ. ئۇنى ئېلىڭلار. دە، بىر ئامال قىلىپ بۇ يەردىن قېچىڭلار... ماۋۇ ئۇخلاۋاتقان سەپەر سىلەرنىڭ قېرىندىشىڭلار، ئۇ تېخى كىچىك، مەندىن كېيىن قالغاندا ئۇنى تاشلىۋەتمەڭلار، جىگدە تۈۋىگە كۆمۈلگەن نەرسىدە ئۇنىڭمۇ بىر ئۆلۈش ھەققى بار. ئۇنىڭغا مېنىڭ ئورنۇمدا ئاتىدارچىلىق قىلىشنى سىلەرگە

تاپشۇردۇم، - ئاقساقال قوللىرىنى كۆتۈرۈپ ئوغۇللارغا دۇئا بەردى.

— بۇ يەردىن بىز قانداق قېچىپ چىقىپ كەتسەك بولار؟ — دەپ ئاتىسى بىلەن ئىنىسىگە قارىدى ئۆمەر.

— بىر ياخشى نىيەتلىك ئادەم باغنىڭ غەربىدىكى چوڭ ياڭاق دەرىخىنىڭ يېنىدىكى تامدىن بىر تۆشۈك تېشىپ، ئوت - چۆپلەر بىلەن يېپىپ قويۇپتۇ. ئېسىڭلاردا بولسۇن...

— قېچىپ قەيەرگە بارىمىز؟ — دېدى بارات.

— ئەلۋەتتە ئۆز يۇرتۇڭلارغا — بىغمەلەر شەھىرىگە بارىسىلەر، — دېدى يانتاق ئاقساقال، — ئۇ يەردە ئەل سىلەرنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. سىلەر...

يانتاق ئاقساقال بالىلىرىغا دەيدىغان ئاخىرقى مۇھىم ۋەسىيەتلىرىنى ئېيتىپ بولالمايلا تىنىقتىن قالدى.

ئون ئالتىنچى باب

ئۆلۈم خەۋىرى

قەغىلىق باغدىن كۆتۈرۈلگەن يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ دەرۋازا ئالدىدىكى قاراۋۇللار تېڭىرقاپ قېلىشتى.

— ھوي، ئاڭلاۋاتامسىلەر؟ — دەپ ۋارقىرىۋەتتى، بۇ ئاۋازنى دەسلەپتە ئاڭلىغان قاراۋۇل.

— نېمىنى؟

— يىغا ئاۋازى، باغ ئىچىدىن ئاڭلىنىۋاتىدۇ.

لەشكەرلەر باغ ئىچىدە بىرەر ھادىسىنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى

پەملەشتى - دە، ئاقساقالغا نەرسە - كېرەك ئەكىرىپ بېرىدىغان كېكەچنى چاقىرىشتى. كىچىك ئىشكىنى شاراقلىتىپ ئېچىپ، ئۇنى نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى بىلىپ چىقىش ئۈچۈن باغ ئىچىگە كىرگۈزۈشتى. كېكەچ ھايال بولمايلا قايتىپ چىقتى - دە، چىرايلىرىنى قايغۇلۇق تۈسكە كىرگۈزۈپ بىرنېمىلەرنى دەپ شەرەتلەپ، لەشكەرلەرگە ئاقساقالنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى ئۇقتۇردى. شەھەرنىڭ چېتىدىكى بۇ تاشلاندىق باغنى كۆزەت قىلىش جەننىغا تەگكەن لەشكەرلەر جانلىنىپ كېتىشتى. بىرنەچچىسى بۇ خەۋەرنى ئوردىغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئالدىراپ ئات سېلىشتى. لېكىن ئۇلار ئوردىدىن جاۋاب ئالالماي، ئوردا دەرۋازىسى ئالدىدا يېرىم كۈن ساقلاشتى.

ئوردا دەرۋازىسى ئالدىغا قاتمۇ قات قاراۋۇللار قويۇلغانىدى. ئوردا ئىچى پاتىپاراق كۆرۈنەتتى. ئۇ يەردىن دۈپۈرلەپ ئاتلىقلار چىقىپ قايماقلارغىدۇر غايىب بولۇشاتتى. يەنە قەيەرلەردىندۇر ئات سېلىپ يېتىپ كەلگەن ئەمەلدارلار ئالدىراپ ئوردا ئىچىگە قاراپ مېڭىشاتتى. ئوردا قەتلە قىلىنغان شاھنىڭ ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش ئىدى. ئوردا ئىچىدە زادى نېمە ۋەقە بولغانلىقىدىن سىرتتىكىلەر خەۋەرسىز ئىدى. چۈشتىن كېيىن بولغاندا، ئوردىدىن بىر ئەمەلدار چىقىپ قاغىلىق باغدىن كەلگەن لەشكەرلەرگە:

— ئاقساقال ئۆلگەن بولسا ئۆلگەن بويىچە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئۆلۈم ئىشلىرى كېيىن بېجىرىلىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى. يانئاق ئاقساقالنىڭ ئوغۇللىرى ئاتىسىنىڭ جەسەتىنى باغ ئىچىگە دەپنە قىلىشتى. كۆز باغلىنىپ قالغانىدى. ئۆمەر بىلەن بارات قىسقىلا خەتمىقۇرئان ئوقۇپ دۇئا قىلىشقاندىن كېيىن، ھېلىقى جىگدە تۈۋىدىن دادىسى ئېيتقان نەرسىنى ئىزدەشكە باشلىدى. كۆپ كۈلىمايلا ئۆمەرنىڭ قولىغا بىر تېرە خالتا چىقتى.

— ئاتام بۇ خالتىنى تېخى يېقىندىلا كۆمگەن بولسا كېرەك،
— دېدى ئۆمەر.

— قانداق بىلىدىڭ؟ — دېدى ئاكىسىنىڭ بېشىدا ئۆرە تۇرۇپ
قاراپ تۇرغان بارات.

— قارىمامسەن، بۇ يەردىكى توپا تېخى بوشلا تۇرىدۇ.

— خالىتىمۇ، نېمە ئۇ؟

— ھە، تېرە خالتا.

— ئىچىدە نېمە بار ئىكەن؟

— ھازىر كۆرسەن.

كىچىك سەپەر نېمە ئىشلارنىڭ بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالماي
ئاكىلىرىنىڭ ئەتراپىدا پىرقىراپ يۈرەتتى. ئۆمەر بىلەن بارات
خىرە كۆيۈپ تۇرغان چىراغنىڭ يېنىغا كېلىپ خالتىنىڭ ئاغزىنى
ئاچتى، ئۇنىڭ ئىچىدىكى پارقىراپ تۇرغان ئالتۇنلارنى كۆردى.
دە، خالتىنىڭ ئاغزىنى دەرھال ئېتىشتى.

— ئەمدى بۇ لەنتى باغدىن دەرھال يوقىلىش كېرەك، —
دېدى بارات.

— سەل ئۆپكەڭنى بېسىۋالغىنە! — دېدى ئۆمەر، — ئاتام
بىز قېچىپ چىقىپ كېتىدىغان يەرنىڭ گېپىنى قىلىۋىدىغۇ؟!
— مەن ئۇ يەرنى كۈندۈزى كۆرۈپ قويغان.

شۇ كېچە، لەشكەرلەر باغنىڭ ئەتراپىنى كۆزەت قىلىشنى
قويۇپ چوڭ دەرۋازا ئالدىغا يىغىۋېلىشقانىدى. باغنىڭ ئىچىدىكى
چوڭ جىنايەتچى ئۆلدى، ئەمدى ئۆلگەن ئادەمنىڭ قېچىپ
كېتىشىدىن ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى يوق — دە!... ئۇنىڭ
ئۈستىگە قاراۋۇللار باشلىقى ئوردىدىن دەپنە ئىشىنى قانداق بىر
تەرەپ قىلىشنى ئوبدانراق ئوقۇپ بېقىشنى باھانا قىلىپ
كەتكىنىچە قايتىپ كەلمىگەنىدى. قاراۋۇللار ئەمدى ئۆزىنىڭ
پارىڭغا چۈشۈپ كېتىشتى. ئۇزۇن ۋاقىت بۇ لەنتە تەگكەن
جىندىخانىنى (قاراۋۇللار قاغىلىق باغنى شۇنداق ئاتىشاتتى)

كۆزەت قىلىپ زېرىككەن لەشكەرلەر ئەمدى بۇ ئىشتىن ئازاد بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ خۇشال ئىدى. چۈنكى بۇ يەردە ۋاقىت ئۆتكۈزگەندە ئۇلار ئۈچۈن قىلچە پايدا يوق ئىدى. شەھەرنىڭ باشقىراق بىر ئەپلىك جايىدا بولغاندا ئۇلار ئاللىقانداق بىر باھانىلەرنى تېپىپ چىقىپ، يولدىن ئۆتكەن دېھقانلار، كاسپىلار، سودىگەرلەردىن خېلىلا بىر نېمە ئۈندۈرۈۋالالايتتى. شەھەر ئىچىدە يەنە كۆڭۈل ئاچىدىغان سورۇنلار تولۇپ تۇراتتى. ئۇ يەردە خالىغانچە ئىچ پۇشۇقنى چىقارغىلى بولاتتى. بۇ لەنەت تەگكەن جىن ئۇۋىسىنىڭ ئەتراپىدا بولسا كېچىچە قاغىلارنىڭ قاقىلداشلىرى، ھۇقۇشلارنىڭ ۋەھىمىلىك ھۇۋلاشلىرىدىن باشقا ھېچنەمىنى ئاڭلىغىلى بولمايتتى. بۇ يەردە ئۇزۇن ۋاقىت كۆزەتتە تۇرۇپ، زېرىكىپ ساراڭ بولايلا دېگەن قاراۋۇللار شۇ تاپتا ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزلىرىنىڭ قەيەرلەردە ۋەزىپە ئۆتەيدىغانلىقى توغرىسىدا قىزغىن پەرەزلەرگە چۈشۈپ كەتتى.

— ھەي، ھەي، ئاۋۇ بىر يىللىرى مەن شەھەر كوچىلىرىنى كېچىدە كۆزەت قىلىشقا چىقىپ ئوبدانلا تىرىلىپ قالغانىدىم. — دېدى بىر لەشكەر.

— ئۇنىڭدا قانداق ئاپاۋەت قىلغىلى بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى ياشراق بىر لەشكەر.

— قانداق دېسەڭلار، كېچىدە ماڭغان ھەرقانداق ئادەمنى توسۇپ «نېمىدەپ كېچىدە يول يۈرسەن؟ شاھىمىزنىڭ يېڭى پەرمانىدىن خەۋىرىڭ يوقمۇ؟» دەپ بىر - ئىككى پوپۇزا قىلىسەن. — دە، يانچۇقلىرىنى ئاخشۇرۇپ قۇرۇقداپ قويسەن.

— ئەڭ ياخشى ئوقەت شۇ! — دەپ تەستىقلىدى ئىككىنچى لەشكەر، — كوچىلارنى ئارىلاپ يۈرۈپ، بەزىدە قىمار بولۇۋاتقان سورۇنلارنىڭ تۆپىسىگىلا چۈشىسەن، قىمارۋازلار ئىشتىنىنىڭ چۈشۈپ قالغىنىغا قارىماي قاچىدۇ. تاۋكادىكى پۇلنىڭ ھەممىسى سېنىڭ بولىدۇ.

— ئۇنىمۇ دەيسىلەر، بۇنىمۇ دەيسىلەر، — دېدى يەنە بىرى،
— مەن سىلەرگە ئېيتسام، ئىشنىڭ ھۇزۇرى نەق پادىشاھنىڭ
ئوردىسى ئىچىدە قاراۋۇللۇق قىلىشىمىكىن، دەيمەن.

— شاھنىڭ ئوردىسىدا قاراۋۇللۇقتا تۇرۇپ قېلىشتىن خۇدا
ئۆزى ساقلىسۇن! — دېدى قېرى بىر لەشكەر، — ئۇ يەردە ساڭا
تىرماقچىلىكمۇ ئەركىنلىك بولمايدۇ، ياغاچتەك قېتىپ
تۇرماقتىن باشقا گەپ يوق.

— سەن نېمىنى بىلمىسەن، — دەپ قارشى چىقتى قېرىنىڭ
سۆزىگە ھېلىقى لەشكەر، — مانا، مەن ئۇ يەردە تۇرۇپ كۆرگەن.
قىزىقچىلىقنىڭ ھەممىسى شۇ يەردە. بىر قېتىم، بىر شاھزادە
زىياپەت بولۇۋاتقان ئۆيلەرنىڭ بىرىدىن مەست دەڭدەڭشىپ
چىقىپ كەلدى. تۈن يېرىمىدىن ئاشقان ۋاقىت ئىدى. شاھزادە
مېنى چاقىرىپ:

— مېنى ئاۋۇ تەرەپكە يەتكۈزۈپ قوي! — دەپ شاھنىڭ
كېنىزەكلىرى تۇرىدىغان باغ تەرەپنى كۆرسەتتى.
قورقۇپ كەتتىم. شاھنىڭ كېنىزەكلىرى تۇرىدىغان باغقا
قالايمىقان يېقىنلىشىشقا بولمايتتى.

— شاھزادە، سىلى مەست بولۇپ قاپتۇلا، ھۇجرىلىرىغا
يەتكۈزۈپ قوياي، — دېدىم.

— جېنىڭدىن تويدۇڭمۇ قانداق؟! — دەپ بىر ئالىيىۋىدى،
ئىلاجىسىز ئۇنى يۆلەپ ماڭدىم.

باغنىڭ ئىشىكى ئالدىدا تۇرغان ئىككى قاراۋۇل بىزنى
ئۈنچىقماي ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئىشىكنى ئاچقان يەنە بىر لەشكەر
بىزنى باشلاپ ماڭدى. بايا ئۇ شاھزادىنىڭ قايسى كېنىزەك بىلەن
باردى. كەلدى بارلىقىنى بىلىدىكەن. بىر كۆلنى ئايلىنىپ
ئۆتتۇق. بىر تاش پەلەمپەيدىن چۈشتۇق. يەنە بىر گەگمە
كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ يەنە بىر تاش پەلەمپەيلەردىن چۈشتۇق. بىزنى
باشلاپ كېتىۋاتقان لەشكەر:

— ئەنە ئاۋۇ ئۆيگە ئەكىر! — دېدى - دە، ئارقىسىغا يېنىپ كەتتى.

قارىسام، ئالدىمدىكى گۈللۈك ئىچىدە بىر ئىسمارەت تۇرۇپتۇ. ئىشكىنى بىر كېنىزەك ئاچتى. ھېلىقى كېنىزەكنىڭ چىرايلىقلىقىنى دېمەمسىلەر، ئۇزۇن بىر زالغا كىرىپ قالدۇق. زالىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئىشكىلەر مەھكەم يېپىقلىق تۇرۇپتۇ. كېنىزەك بىزنى زالىنىڭ ئەڭ چېتىدىكى ئۆيگە باشلىدى. بۇ ئۆيدىكى جابدۇقلارنىڭ ئېسىللىقىنى ئېيتايىمۇ، ئىچكىرىكى ئۆيدىن يەنە بىر كېنىزەك چىقىپ شاھزادىنى قولۇمدىن ئالدى. شاھزادىنىڭ كۆڭۈل ئاچىدىغان كېنىزىكى شۇ ئوخشايدۇ.

— ئۇ تېخىمۇ چىرايلىق بولسا كېرەك؟ — دەپ گەپ ئارىلىدى ھېلىقى ياش لەشكەر

— راستىمنى ئېيتسام، ئۇنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قارىيالىمىدىم. ئۇنىڭدىن كېلىۋاتقان خۇش پۇراق، يېنىنىڭ شىپىرلاپ مېڭىشلىرىغا قاراپلا ھوشۇمنى يوقىتىپ قوياي دېدىم. تېخىمۇ قىزىق ئىش ئۇ يەردىن قايتىپ چىقىۋاتقىنىمدا بولدى. شاھزادىنى شۇ يەرگە قويۇپ قايتىپ چىقتۇق. ھېلىقى بىزگە دەسلەپتە ئىشكى ئېچىپ بەرگەن كېنىزەك مېنى ئۈزۈتتىپ قويماقچى بولۇپ يەنە زال بىلەن ئېلىپ ماڭدى. تاشقىرىقى ئىشكىگە يېقىنلاشقان ۋاقىتىمىزدا ئۇ مېنى بىرلا تارتىپ ياندىكى بىر ئۆيگە ئەكىرىپ كەتتى. نېمە بولغانلىقىنى بىلمەي قالدىم. ئىشكىنى گۈپىدە ياپتى - دە، ئۈستىدىكى كىيىملىرىنى سېلىۋەتتى.

— ھەي سەن نېمە قىلىۋاتسەن؟ — دەپ قورققىنىمىدىن جالاقلاپ تىترەپ كەتتىم.

— كەل، بىر كۆڭۈل ئېچىۋال، — مېنى كارىۋات تەرەپكە تارتتى ئۇ. چىمىلدىق تارتىلغان كارىۋاتتا چۈشەكلەر تەييار سېلىقلىق تۇرۇپتۇ. بايا ئۇ مۇشۇ يەردىن قوپۇپ چىقىپ بىزگە

ئىشك ئېچىپ بەرگەن ئوخشايدۇ.

— قوي، مۇنداق قىلما، بېشىم كېتىدۇ، — دەپ يالۋۇردۇم، ھېلىقى يالغۇزلۇقتا زېرىكىپ ئۆلەي دېگەن كېنىزەك ئوخشايدۇ، گېپىمنى ئاڭلايدىغاندەك ئەمەس.

— گېپىمگە كىرمىسەڭ «ماڭا چىقىلدى» دەپلا تۆھمەت قىلىمەن، بالاغا شۇ چاغدا قالسەن. بول، ئىشنى چاققانراق پۈتتۈرۈپ يولۇڭغا ماڭ! — دېدى.

ئىلاجىم يوق. جالاقلاپ تىترەپ تۇرۇپ ئۇنىڭ يېنىدا بىردەم ياتتىم. دە، قايتىپ چىقتىم.

— تازا مەززە قىلىپسەن. دە؟ — دەپ سورىدى لەشكەرلەر قىزىقىپ.

— قورققىنىمدىن نېمە لەززەت بولغىنىنىمۇ بىلمەيتىمەن، ھازىر ئويلىسام ھۇزۇرلىنىپ كېتىمەن.

— ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ — دېدى بىر لەشكەر، — بىلىمىلەر شەھىرى دېگەن يەرگە بارغان لەشكەرلەر ناھايىتى بېيىپ كېتىپتۇدەككۇ؟ ... ئۇ يەردىمۇ چىرايلىق خوتۇنلار شۇنچە كۆپ دەيدۇ.

— بىز مۇشۇ باغدا ساقلاپ ياتقان جىنايەتچى ئەسلى شۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى ئىمىش.

— بۇ گەپچە، ئۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىنى بىز بۇ يەردە كۆزەت قىلىپ يېتىپتىمىز، پايدىنى باشقا غوجاملار ئاپتۇ. دە!

— ئوردىغا ئۇ يەردىن ئولجا ئېلىنغان ماللارنى ئارتقان كارۋانلار ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىۋاتىدۇ، دەيدۇ.

— ئوردىدىكى ئەمەلدارلارنىڭمۇ ئەمىلىنى ئۆستۈرگۈدەك...

— ھە راست، سىلەرگە ئېيتىمەن دەپ ئۈنتۈپتىمەن، — دېدى

ئەتىگەن يانتاق ئاقساقالنىڭ ئۆلۈمىنى ئوردىغا خەۋەر قىلىش

ئۈچۈن بارغان قاراۋۇللارنىڭ بىرى، — ئوردىدا بىرەر ئەھۋال بولىدىمۇ قانداق؟ ئوردا ئىچى ناھايىتى پاتىپاراق كۆرۈنىدۇ.

— ئۇ ئىشلارغا سەن بېشىڭنى قاتۇرما! — دېدى ھېلىقى قېرى قاراۋۇل، — ئوردا دېگەندە ھەر كۈنى خىلمۇ خىل ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ، ئۆزىمىزنىڭ پارىڭىنى قىلىشايلى»...

بىر ھەپتىدىن كېيىن يانتاق ئاقساقالنىڭ ئۆلۈم ئىشىنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن ئوردىدىن ئەمەلدار چىقتى. دەرۋازىنى ئېچىپ باغقا كىرىپ ھەممە ھەيران بولۇشتى. باغنىڭ ئىچى گۆردەك جىمجىت بولۇپ، ئوچاقلارنىڭ كۈلى ئاللىبۇرۇن سوۋۇپ كەتكەنىدى. باغ ئىچىدە نە ئاقساقالنىڭ، نە ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. قاراۋۇللارنىڭ ۋارقىراشلىرىغا ھۆپۈپنىڭ سايراشلىرى، قۇرۇغان شاخ ئۈستىدە ئولتۇرغان پاختەكلەرنىڭ گۈگۈلداشلىرى جاۋاب بولدى. قاراۋۇللار تۆت تەرەپكە تاراپ، بۇلۇڭ - پۇچقاقلارغىچە قويماي ئىزدەپ باغنىڭ ئىچىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتتى. ئاقساقال ۋە ئۇنىڭ بالىلىرى قانات ياساپ ئۇچۇپ چىقىپ كەتكەندە كلا غايىب بولغانىدى.

— بۇ نېمە گەپ؟ — دېدى ياڭاق دەرىخى يېنىدىكى تام تۆشۈكىنى كۆرگەن ئەمەلدار.

— بۇ، بۇ... دەپ دۇدۇقلىدى نەچچە كۈندىن بېرى تامنىڭ شۇ تەرتىپىنى كۆزەت قىلغان قاراۋۇل، — مەن بۇ يەردىن نەچچە ئۆتكەن، بۇ تۆشۈكنى تېخى باغقا سۇ كىرىدىغان سۈڭۈچىمىكىن، دەپتىكەنمەن.

قارس قىلىپ تەگكەن بىر كاچات بىلەن ھېلىقى قاراۋۇل ئارقىسىغا ئۇچۇپ چۈشتى.

— ھوي نان يېمەسلەر، سەنلەر بۇ يەردە ئۇخلاپ يېتىشىپسەن، ئۇلار تامنى تېشىپ قېچىپتۇ... قېچىپتۇ؟ — دەپ ئۆز - ئۆزىگە سوئال قويۇپ ئويلىنىپ قالدى ئەمەلدار، — باشقىلارغۇ تام تېشىپ قېچىپ چىقىپ كەتسۇن، ئاقساقالنىڭ

ئۆلۈكمۇ بىللە قېچىپ چىقىپ كېتەمدۇ؟ . . . سىلەر ئاقساقالنى
ئۆلدى دەپ مەلۇم قىلغان ئەمەسمىدىڭلار؟! — توغرا، ئۇ ئۆلگەنىدى.

— ئۆلگەن بولسا ئۇنىڭ ئۆلۈكى قېنى؟ . . . زادى ئۇنىڭ
ئۆلگەننى كىم كۆرگەن؟ سەن كۆرگەنمۇ؟
ئەمەلدار قاراۋۇللار باشلىقىغا تىكىلدى.

— بىزدە باغقا كىرىش ھوقۇقى يوق ئىدى، — دەپ ئېتىراز
بىلدۈردى قاراۋۇللار باشلىقى، — شۇ كۈنى ئەتىگەندە باغ ئىچىدە
يىغا - زارى ئاۋازى ئاڭلاندى. بىز نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى بىلىپ
يېقىش ئۈچۈن خاس خادىمنى كىرگۈزدۈق. ئارىمىزدا شۇنىڭغىلا
باغقا كىرىپ - چىقىش ھوقۇقى بېرىلگەن. ئۇ بىزگە ئاقساقالنىڭ
ئۆلگەنلىكىنى ئېيتتى. بىز بۇ خەۋەرنى قائىدە بويىچە دەرھال
ئوردىغا يەتكۈزدۈق.

بۇ گەپ بىلەن ھېلىقى بىچارە كېكەچ بالاغا قالدى. ئەمەلدار
كېكەچنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ سىلكىشتۈرۈپ تۇرۇپ سورىدى:
— ئېيتە، زادى سەن ئاقساقالنىڭ ئۆلگەننى ئۆز كۆزۈڭ
بىلەن كۆرگەنمۇ؟ ئۇ نېمە بولۇپ ئۆلگەنىكەن. قانداق ئۆلۈپتۇ.
سەن كىرگەندە ئۇنىڭ بالىلىرى نېمە قىلىۋاتقانكەن؟
كېكەچ كانىيىدىن چۈشىنىكسىز تاۋۇشلارنى چىقىرىپ،
قوللىرىنى شەرەتلەپ تېپىرلاپ كەتتى.

— بۇ نېمە دەيدۇ؟ — دەپ ئەتراپىغا قارىدى ھېچنېمە
چۈشەنمىگەن ئەمەلدار.
— ئۇنىڭ ئۆلگەننى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەنمەن،
دەيدۇ.

— بەلكىم ئۇ شۇ چاغدا يالغاندىن ئۆلگەن بولۇپ
يېتىۋالغاندۇر. ئۇلارنى قەيەردىن بولسۇن ئىزدەپ تېپىڭلار!
شۇنىڭ بىلەن شەھەر دەرۋازىسى، شەھەر ئەتراپى، شەھەر
كوچىلىرىدا جىددىي ئاقتۇرۇش باشلىنىپ كەتتى. قاراۋۇللار،

پۇقراچە ياسانغان جاسۇسلار قانداقتۇر بىر چايخانا،
 ئاشپەزخانلارنىڭ ئوتۇن - ياغاچ قويىدىغان ئۆيلىرى،
 سودىگەرلەرنىڭ ئامبارلىرىغا ئۇسسۇپلا كىرىشەتتى. يولدىن
 ئۆتكەن گۇمانلىق ئادەملەرنى توختىتىۋېتىپ چىرايلىرىغا
 سەپىلىشەتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى يانتاق
 ئاقساقال ۋە ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭ چىرايىنىمۇ كۆرۈشمىگەنىدى.
 ئۆلۈپ كەتكەن يانتاق ئاقساقال ئۇلارنىڭ ئالدىغا دوقۇرۇپ قالغان
 تەقدىردىمۇ ھېچقايسىسى تونۇمىغان بولاتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار
 قارىغۇلارچە ئاختۇرۇشاتتى، ئالدىراشچىلىق ئىچىدە ھەر تەرەپكە
 چاپاتتى...

بۇ چاغدا يانتاق ئاقساقالنىڭ ئوغۇللىرى يىراقتىكى بىر
 يولدا ئالدىراش كېتىپ بارماقتا ئىدى.

ئون يەتتىنچى باب

توقسان توققۇز تىللا

يانتاق ئاقساقالنىڭ بالىلىرى قاغىلىق باغدىن قېچىپ
 چىققان كۈنى كېچىسى شەھەرنىڭ بىر بۇلۇڭىدا دەككە - دۈككە
 ئىچىدە تاڭ ئاتقۇزدى. تاڭ يورۇپ، شەھەر دەرۋازىسى ئېچىلىشى
 بىلەنلا ئۇلار قانداقتۇر بىر كارۋانلار توپىغا قېتىلىپ شەھەر
 دەرۋازىسىدىن ئامان - ئېسەن چىقىۋالدى. يېنىك بىر تىنىشىپ،
 ئارقا - كەينىگە قارىماي جېدەللەپ يول باستى. شەھەر دەرۋازىسى
 ئالدىدىكى ئۇلارنىڭ ھاياتىغا خەۋپ سالىدىغان ياساۋۇللار ئېغىر
 ئايپالتا، قىلىچ، گۈرۈزىلىرىنى تۇتقىنىچە بارغانسېرى يىراقتا

قالماقتا ئىدى. شەھەر دەرۋازىسىدىن باشلاپ ھەر تەرەپكە قاراپ سوزۇلۇپ كەتكەن چوڭ يول ئۇلارغا ئەركىنلىك. ۋەدە قىلىپ يېيىلىپ ياتاتتى. شەھەرنىڭ سالىقىنىدا قۇشلار كۆڭۈللۈك چۇرۇقلىشاتتى. شەھەردىن چىققان يولۇچىلار شۇ يوللار بىلەن ھەر تەرەپكە قاراپ تارقىلىپ كېتەتتى. يەنە شۇ يوللار بىلەن دېھقانلار، كاسىپلار، ئوتۇنچىلار شەھەرگە قاراپ ئالدىراپ ئېقىشاتتى.

ھازىرچە ئاكا - ئۇكىلار تېخى ئەركىنلىكنىڭ ئۆزلىرىگە تولۇق قايتىپ كەلگەنلىكىگە جەزم قىلىشالمايتتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ چىققان لەشكەرلەر ھېلىلا ئۇلارغا يېتىشىپ كېلىپ ئۇلارنى تۇتۇپ كېتىشى، ئەڭ قاتتىق جازالار بىلەن جازالاپ، قاراڭغۇ زىندانلارغا بىند قىلىۋېتىشى مۇمكىن ئىدى. شۇڭا ئۇلار دەسلەپكى بىرقانچە كۈن ئىچىدە توختىماي، كېچە - كۈندۈز دېگۈدەك ئالدىراش يول بېسىشتى. يىگىتلەرنىڭ بىرى سەپەرنى ھاپاش قىلىۋالغانىدى. يەنە بىرى قوينىغا تىللا قاچىلانغان. خالىتىنى سېلىپ، مۇرىسىگە ئوزۇق - تۈلۈك سېلىنغان تۈگۈنچەكنى ئارتىپ كېتىپ باراتتى. ئۇلار ئاچا يوللارغا كەلگەندە ئەڭ خىلۋەت يوللارنى تاللايتتى. زىرائەت مايسىلىرى يەلپۈنۈپ تۇرغان ئېتىزلىقلار ئارىسىدىن كەتكەن ئاياغ يوللار بىلەن مېڭىپ قانداقتۇر بىر يېزىلار ياكى سۈپسۈزۈك سۇلار ئېقىپ تۇرغان ئۈستەڭلەرنىڭ يېنىدىن چىقىپ قالاتتى. يېيىلىپ ئاققان سۇ ئاستىدا رەڭمۇ رەڭ تاشلار پارقىراپ تۇراتتى. تاشلارنىڭ يانتىرىشى كىشىنىگە ئېقىۋاتقان سۇنىڭ سۈزۈك ۋە تازىلىقىدىن خەۋەر بېرىۋاتقانداك قىلاتتى. بەزىدە ئۇلار سۇ بويىدا توختاپ، يوغىچىلىرىدىكى ناننى سوغۇق سۇغا چىلاپ مەزە قىلىپ يەيتتى - دە، ھەش - پەش دېگۈچە يەنە كۆزدىن غايىب بولۇشاتتى. كېچىلىرى ئۇلار ئوچۇق دالا ياكى قانداقتۇر بىر تاشلاندىق ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىلىرىدە ئۈگدەپ بىر ئاز كۆزىنىڭ ئاچچىقىنى

چىقىرىۋېلىپلا يەنە يولنى داۋام قىلىشاتتى. ئۇلارنىڭ ئۆزئارا قىلىشىدىغان گەپلىرىمۇ ناھايىتى قىسقا ئىدى. جىمجىت يول بېسىپ، كۆپىنچە ئۆز خىياللىرى بىلەن بەند بولاتتى.

«خىلۋەت بىر جاينى تېپىپ خالىتىدىكى تىللارنى ساناپ كۆرىمىز، — دەپ خىيال قىلاتتى چوڭ ئوغۇل ئۆمەر، — ئەلۋەتتە مەن چوڭ بولغاندىن كېيىن تىللاردىن كۆپرەك ئېلىشىشقا ھەقىقەتەن، چوڭنىڭ ئۇلۇشى ئەلۋەتتە چوڭ بولىدۇ. دە! ئاندىن يۇرتقا يېتىپ بېرىپ بىر باغلىق قورۇ سېتىۋالىمەن. بازار ئىچىدە گەزىمال دۇكىنى ئاچىمەن... ھەرقانچە تەكلىپ قىلىشىمۇ ياكى ئامەت كېلىپ قالسىمۇ شەھەرگە ئاقساقال بولمايمەن...» ئاتىسىنىڭ ئېچىنىشلىق ھاياتى ئۆمەردە ئەنە شۇنداق تەسىر قالدۇرغانىدى. ئۇ پۇقرا بولۇپ ياشاشنى، پۇقرا بولغانىمۇ قانداقتۇر ئىسلىق ئوچاق ياكى ھور بىلەن بىخىسپ كەتكەن ئاشخانىدا كۈن ئۆتكۈزىدىغان ئاشپەز، ئۆمرى كۈسىدا مۇكچىيىپ ئۆتۈپ كېتىدىغان موزدۇز ۋە ياكى پىزغىرىم ئىسسىقتا قىزىق تۆمۈرگە بازغان ئۇرىدىغان تۆمۈرچى ئەمەس، بەلكى قورساقنى توقلاپ چىقىپ، سالىقىن دۇكىنىدا بۇرۇتنى تولغاپ چېينى خاتىرجەم ئىچىپ ئولتۇرۇپ سودىسىنى قىلىدىغان سودىگەر بولۇشنى خالايتتى.

«تىللارنى ئاكام ئىككىمىز باپباراۋەر بۆلۈشۈۋالىمىز، — دەپ ئويلايتتى ئىككىنچى ئوغۇل بارات، — مەن يۇرتقا بېرىپ كاتتا بىر باينىڭ قىزىغا ئۆيلەنسەم، باينىڭ قىزى چىرايلىق بولمىسىمۇ مەيلى، دادىسىنىڭ پۇلى جىقراق بولسا بولىدۇ. كېيىن قېيىن ئائىلىدىن كۆپلەپ مىراس ئالىمەن، سەت قىزىنى خوتۇن قىلغاندىن كېيىن ئەلۋەتتە مىراسنى بولسىمۇ كۆپرەك بېرىدۇ. دە! ... ئاندىن پۇلىرىمنىڭ ھەممىسىنى قوشۇپ دومىلىتىپ، بىرنى ئون، ئوننى يۈز قىلىمەن. خوتۇندىن يەنە ئىككىنى، ئۈچىنى، ئوننى ئالىمەن. ئەلۋەتتە كېيىنكى

خوتۇنلىرىمنى تاللاپ، شەھەرنىڭ ئەڭ چىرايلىق قىزلىرىدىن ئالىمەن. ھەر بىر خوتۇنۇمغا ئايرىم باغلىق ھويلىلارنى قىلىپ بېرىمەن. ھەر كېچىسى ئۇلارنىڭ قېشىدا نۆۋەت بىلەن قونۇپ چىقىمەن...»

— ئاكا، بىز نەگە بارىمىز؟ مېنى نەگە ئاپىرىسىلەر؟—
دېگەندەك سوئاللار بىلەن ئۆز ئاكىلىرىنىڭ خىياللىرىنى پات - پات بۆلۈپ قوياتتى سەپەر.
— ھە، سېنىما؟... سېنى ئۆز شەھىرىمىزگە ئەكىتىۋاتىمىز.

— ئوينىتىپ كېلەمسىلەر؟
— ئۇ دېگەن ئۆزىمىزنىڭ يۇرتى، سەنمۇ ئەمدى شۇ يەردە چوڭ بولسەن.

— ئۇ يەر يىراقمۇ؟
— يىراق، بىز سېنى كۆتۈرۈپ ئاپىرىمىز.

— ئاتام قېنى؟
— ئاتام ھېلىقى باغدا قالدى.

— ئۇ كەلمەمدۇ؟
— ئارقىمىزدىن كېلىدۇ... .

سەپەر ھەممىدىن بەك خۇشال ئىدى. شۇ كۈنگىچە ئۇنى ھېچكىممۇ مۇنداق ئۇزاق كۆتۈرۈپ ئوينىتىپ باقمىغان. ئۇ جاھاننىڭ ھېلىقى تۆت تام بىلەن قورشالغان باغقا قارىغاندا شۇنچە كەڭلىكىگە، يىراقلاردىكى ئۇپۇق سىزىقىغا، قۇياشنىڭ ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى لاۋۇلداپ چوغ بولۇپ ئۇپۇقتىن كۆتۈرۈلۈپ، يەنە شۇنداق قىپقىزىل شەپقەت ئىچىدە غايىب بولىدىغانلىقىغا ھەيران بولاتتى. ئۇ ئىسسىق قوللىرى بىلەن ئاكىلىرىنىڭ بويىنىنى چىڭ قۇچاقلاپ، ھەممىگە شادلىق ئىچىدە نەزەر سالاتتى.

بارا - بارا ئاندا - ساندا ئۇچراپ تۇرىدىغان مەھەللىلەرمۇ تۈگەپ، كۆز يەتكۈسىز چۆل يوللىرى باشلاندى. بىر كۈنى ئۇلار

يىراقتىن بىر ئۆينىڭ قارىسىنى كۆرۈپ، شۇ تەرەپكە قاراپ مېڭىشتى. ئەسلىدە ئۇلارنىڭ كۆرگىنى ئۆي ئەمەس، تاشلىنىپ قالغان بىر كونا تۈگمەن ئىدى. ئاكا - ئۇكىلار تۈگمەنگە يېقىنلاپ ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ كۆرۈشتى. تۈگمەننىڭ ئۆيلىرى قىيىسىپ پاكارلاپ كەتكەن، تۈگمەن ئىچىنى قېلىن تورقاپلاپ، تورۇسلارنىڭ چىرىگەن ياغاچلىرى قارىداپ ساڭگىلەپ قالغانىدى. بۇ يەر كىشىگە ھېلىقى قەدىمكى چۆچەكلەردىكى كېچىلىرى جىنلار ئۇسسۇلغا چۈشۈپ، كارۋانلارنى يولدىن ئازدۇرىدىغان تۈگمەنلەرنى ئەسلىتەتتى. تۈگمەن ئارقىسىدىكى كونا ئۆستەڭنىڭ بويىدا ئۆسۈپ تۇرغان يوغان بىر تۈپ ئۈجمە شاخلىرىنى كەڭ يېيىپ، ئەتراپقا سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئۈجمە شېخىدا قارىخوجا، قۇشقاچلار چۇرۇقلىشىپ ئۈجمە يېيىشمەكتە ئىدى. يەرگە چۈشكەن يوغان ئاق ئۈجمىلەر پاكىز قۇم ئۈستىدە پارقىراپ تۇراتتى. بۇ ھەيۋەتلىك ئۈجمە دەرىخىنىڭ يىلتىزلىرى ئېھتىمال يەرنىڭ قات - قاتلىرىغا تارقىلىپ، ناھايىتىمۇ چوڭقۇردىن سۇ ئىچىدىغاندۇر. شۇڭا ئۇ بۇ يەردىكى قۇرغاقچىلىق، بوران - چاپقۇنلارغا پەرۋا قىلماي قەيسەرلىك بىلەن ياشىناپ تۇرغانىدى. ئۇ بۇ يەردىكى نۇرغۇن ئىشلارنىڭ گۇۋاھچىسى ئىدى. بۇ ئەتراپ قايسى زامانلاردا ئاۋات بولغان، بۇ تۈگمەنلەرنى كىملىر ياساتقان، بۇ يەرلەر قاچاندىن باشلاپ قۇملىشىپ كەتكەن. بۇ ئەسكى تۈگمەن قانچە جىن - شەيتان، ئوغرى - قاراقچى، مۇساپىرلار ئۈچۈن قونالغۇ بولغان؟ — بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بۇ ئۈجمە ئۈنچىقماي ئېسىدە ساقلايتتى. بۈگۈن ئۇ يەنە يېڭى بىر ۋەقەنىڭ شاھىتى بولۇپ قالدى.

— بۇ يەردە بىردەم ئارام ئالايلى، مالڭ سەپەر، سەن بېرىپ ئۈجمە تېرىپ يە! — دېدى سەپەرنىڭ ئاكىلىرى.

سەپەر يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ئۈجمە تېرىپ يېيىشكە باشلىدى. سەپەرنىڭ ئاكىلىرى بوغچىلىرىنى يېنىغا قويۇپ، پۈت -

قوللىرىنى سۈنۈپ ئەتراپقا قاراشتى. تۆت ئەتراپ ئادەمسىز
چەكسىز چۆل ئىدى. بۇ تۈگمەننىڭمۇ تاشلىنىپ كەتكەنىگە
ئۇزۇن يىللار بولغان بولسا كېرەك، تۈگمەنگە كېلىدىغان سۇ
ئورنىنىڭ ئىزىنىمۇ پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان بولۇپ كەتكەنىدى.
— قېنى خالىتىنى تۆك، ئۇنىڭدا قانچىلىك دۇنيا باركىن،
— دېدى بارات ئاكىسىغا.

ئۆمەر ئالدىدىكى يەرنى پۇۋدۇۋېتىپ، تېرە خالىتىنىڭ
ئاغزىنى ئېچىپ دۈم قىلدى. تىللار كۆزنى چاقىتىپ، يېنىك
جاراڭلاش بىلەن يەرگە تۆكۈلدى.

— ئوھۇي! — دەۋىتى بارات، — قارا، ئۇ ئاجايىپ ساپ
ئالتۇندىن قۇيۇلغانىكەن.

— ئەلۋەتتە ئاتام بىزگە ناچار نەرسىنى ساقلىمايدۇ. دە! —
دەپ تەستىقلىدى ئۆمەر.

ئاكىلىرىنىڭ ئاجايىپ پارقىراق بىر نەرسىلەرنى يەرگە
تۆككەننى كۆرگەن سەپەر ھەيران بولۇپ يۈگۈرگىنىچە يېتىپ
كەلدى. ئۇنىڭ كۆزىگە بۇ دۇيدۇڭىلەك نەرسىلەر دومىلىتىپ
ئويناشقا ئەپلىك ئويۇنچۇقتەك كۆرۈندى. دە، قولىنى سۇندى:

— ھەي، بىزنى ئىلەشتۈرمە! — دەپ سەپەر قولىغا ئالغان
بىر تال تىللانى تارتىۋالدى بارات، — قېنى ساناپ باقايلى،
ھەممىسى بولۇپ قانچىكىن؟

ئۆمەر تىللانى ساناشقا باشلىدى. بارات پۈتۈن دىققىتى بىلەن
ئاكىسىنىڭ قولىغا قاراپ ئۇمۇ ئىچىدە تەڭ ساناۋاتاتتى.

— بىر، ئىككى، ئون، يىگىرمە، قىرىق، ئەللىك...

توقسان توققۇز!

ئاكا - ئوكا بىر - بىرىگە ئۇنچىقماي قاراپ قويۇشتى - دە،
تىللارنى يەنە ھەرقايسى ئۆز ئالدىغا ساناپ بېقىشتى، تىللا
جەمئىي توقسان توققۇز دانە ئىدى.

— نېمىشقا توقسان توققۇز بولىدۇ؟ — دەپ ھەيران بولدى

بارات.

— ئۇ نېمە دېگىنىڭ؟

— نېمە دېگىنىم بولاتتى، نېمىشقا توقسان توققۇز بولۇپ قالدۇ؟ دەۋاتىمەن.

— توقسان توققۇز بولغاندىن كېيىن توقسان توققۇز بولمامدۇ!

— ياق! — دەپ بېشىنى چايقىدى بارات.

— ئەمەس، سېنىڭچە قانچە بولسا بولاتتى؟

— ئالۋەتتە يۈز بولۇش كېرەك. — دە!

ئۇلار تىللا سالغان خالتىنى ئۆرۈپ قېقىپ، ئىچىنى ئۆرۈپ قاراپ بېقىشتى. بىرەر تال تىللا ئەتراپقا دومىلاپ كېتىپ قالدىمىكىن دەپ تۆت تەرەپكە تەڭ قاراشتى. ئاخىرىدا تىللانى يەنە باشقىدىن ساناشتى. تىللا توقسان توققۇز ئىدى.

— دېمىدىمۇ ئەنە، تىللا توقسان توققۇز تۇرمامدۇ.

— ياق، يۈز بولۇش كېرەك، — دەيتتى بارات ئۆز سۆزىنى تەكرارلاپ.

— نېمىشقا؟ — دەپ سورىدى ئۆمەر تېرىكىپ.

— بىزگە ئاتام ھەرگىزمۇ بىر كەم يۈز تىللانى مىراس قىلىپ قالدۇرمايدۇ، توقسان توققۇزنى ساقلىغان ئادەم جەزمەن يەنە بىر تىللانى قېتىپ يۈز قىلىپ قويىدۇ.

— مەن ساڭا نېمىشقا دەۋاتىمەن!

— نېمىشقا بولاتتى، شۇنداق بولغاندا بۇ تىللالارنى ئىككىمىز توپتوغرا ئەللىك دانىدىن تەڭ بۆلۈشۈۋالالايمىز. — دە!
— بەلكىم ئاتام مېنى چوڭ بولغاندىن كېيىن ئەللىكىنى، سېنى كىچىك بولغاندىن كېيىن قىرىق توققۇزنى ئالسۇن، دەپ ئويلىغاندۇ، — دېدى ئۆمەر.

— مىراس ھەققى دېگەن چوڭ. — كىچىكىگە ئوخشاش...
ئۇلار تىللالارنى خۇددى شۇنداق قىلسا كۆپىيىپ

قالدىغاندەك قايتا ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ يەنە باشقىسىدىن ساناپ چىقىشتى، بارات ئۆرە تۇرۇپ سانسا، ئۆمەر ئولتۇرۇپ ساناپ باقاتتى. مەيلى ئۇلار قاندىقىغا سانسۇن تىللا توقسان توققۇز ئىدى.

— بەلكىم ئاتام مېنى كىچىك بولغاندىن كېيىن ئەللىكىنى، سېنى چوڭ بولغاندىن كېيىن قىرىق توققۇزنى ياكى مېنى ئاتىمىشنى، سېنى ئوتتۇز توققۇزنى ئالسۇن، دېگەن بولسا كېرەك، — دېدى بارات.

— راست دەيسەن، ئاتام سېنى تىللانىڭ ھەممىسىنى، مېنى قۇرۇق خالتىنى ئالسۇن، دېگەن بولۇشمۇ مۇمكىن! — دەپ ئاچچىق تەنە قىلدى ئۆمەر.

تىللالارنى زادى قانداق بۆلۈشۈش توغرىسىدا ئىككى ئوغۇل ئۇزاق دەتالاش قىلدى. لېكىن، زادىلا كېلىشەلمىدى. ئاكىلىرىنىڭ نېمىشقا شۇنچىلىك قىزىشىپ بىر - بىرى بىلەن ۋارقىرىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلەلمىگەن سەپەر سالقىن شامال ئۇرۇپ تۇرغان ئۈجمە سايىسىدە ئولتۇرۇپ ئۆگدەپ قالدى. ئۇنىڭ سەبىي چىھرىدە قۇياشنىڭ ئۈجمە يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن ئۆتكەن ئۇششاق نۇرلىرى جىمىرلايتتى. سەپەرنىڭ ئاكىلىرى ئاشۇ تىللالاردا سەپەرنىڭمۇ ھەقىقى بارلىقىنى، توقسان توققۇز تىللاننى ئۈچكە بۆلگەندە توپتوغرا ئوتتۇز ئۈچ تىللادىن بولىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرمەسلىككە تىرىشاتتى. ھەر ئىككىسى كۆڭلىدە بۇ ھەقتە ئويلىغان بولسىمۇ، بۇ گەپنى ئاغزىدىن چىقىرىشقا پېتىنالمى، ھەدەپ ئۆزلىرىنىڭ تالاش - تارتىشىغا چۈشۈپ كېتەتتى. ئۇلارنىڭ نەزەرىدە سەپەر ئۆز ھەقىقىگە ئىگە بولۇشقا تېگىشلىك بولمىغان بىر گۆدەك ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ، ئاخىرىدا چوڭ ئوغۇل ئۆمەر قىيىنلىپ تۇرۇپ سەپەر ھەققىدە ئەسكەرتتى.

— راست، سەپەرچۇ؟... ئۇنىڭمۇ ئاز - تولا ھەققىنى بۆلۈپ قويۇشىمىز كېرەكقۇ؟

— ئۇ تېخى كىچىك تۇرسا، تىللانى نېمە قىلىدۇ؟

— كىچىك بولسا چوڭ بولمامدۇ؟

— ئۇنى كىم بېقىپ چوڭ قىلىدۇ؟

— ئەلۋەتتە ئىككىمىز.

— ھەبەللى، ئىككىمىز بېقىپ چوڭ قىلىدىغان بولغاندىن

كېيىن، تىللانى ئىككىمىز تەڭ بۆلۈشۈۋالساق بولىدىغۇ.

— بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۆز ئۆلۈشىنى ئايرىپ ئېلىپ قويۇپ،

سەپەر چوڭ بولۇپ ئەقلىنى تاپقاندا، مانا ماۋۇ ئاتاڭدىن ساڭا تەككەن مىزاس، دەپ چىرايلىق قولغا تاپشۇرغىنىمىز دۇرۇس.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى بارات — سەپەرنىڭ ئۆلۈشىنىمۇ

ماڭا قېتىۋەت، سەپەرنى مەن ئۆزۈم بېقىپ چوڭ قىلىمەن.

— بۇ گەپچە سەن ئاتىشىڭ ئالتە تىللا ئالسىن، مەن ئاران

ئوتتۇز ئۈچىنى ئالامدەن؟

— شۇنداق بولىدۇ - دە!

— بولمايدۇ، سەن ئۇنىڭ ھەققىنى خەجلەپ قويسەن.

چوڭ بولغاندىن كېيىن ئۇنى مەن ئۆزۈم بېقىپ تەربىيەلەي.

— شۇنداق قىل، ئۆكىمىزنى بېقىپ ئالىدىغان ساۋابىنى ساڭا

ئۆتەنەي، ئەمما، ئالتۇننى تەڭ بۆلۈشىمىز.

— پاي، نېمىدېگەن ئۇستاتلىق بۇ - ھە! سەن باقساڭ

ئۆلۈشنى ئۆزۈڭگە قېتىۋېلىپ باققۇدەكسەن، مەن باقسام ھېچنېمە

ئالمىغۇدەكسەن، ئۇنداقتا سەپەرنىڭ ھەققى نەگە كېتىدۇ؟...

مەن ئاتىشىڭ ئالتە تىللا ئالسىمەن، ساڭا ئوتتۇز ئۈچى قالىدۇ.

— پاي، سەنچۇ؟... سەن ئۇنى باقمىسەن دەپ قويۇپ ئۇنىڭ

ھەققىنى خەجلىۋالمامسەنكەن؟

— ئۇنداق بولسىچۇ مۇنداق قىلايلى، تىللانى تەڭ ئۈچكە